

Malmslätt

Kulturmiljöutredning och landskapsanalys

Malmslätt

KULTURMILJÖUTREDNING

Del 3 av 4

BESTÄLLARE

Linköpings kommun

KONSULT

WSP Samhällsbyggnad

WSP Sverige AB

121 88 Stockholm-Globen

Besök: Arenavägen 7

Tel: +46 10 7225000

Org nr: 556057-4880

Styrelsens säte: Stockholm

www.wsp.com

KONTAKTPERSONER

Mari Ferring

mari.ferring@wsp.com

Emil Bergstén

emil.bergsten@wsp.com

PROJEKT

Underlag till fördjupad översiktsplan för Malmslätt

UPPDRAGSNAMN

Kulturmiljöutredning och landskapsanalys av Malmslätt

DIARIENUMMER

KS 2018-484

FÖRFATTARE

Emil Bergstén, Charlotte Hedenström, Johanna Petersson och Fanny Lundén

GRANSKARE/UPPDRAGSANSVARIG

Mari Ferring

LAYOUT

Paulina Virta

KARTOR

Fanny Lundén

DATUM

2018-12-21

ÄNDRINGSDATUM

2019-04-01

Innehåll

Inledning

Utredningens disposition

1. Sammanfattning

Kulturlandskapsanalys

Kulturmiljövärden - landskapets bärande berättelser

Känslighet

Historisk överblick -Vad berättar miljön?

2. Karaktärsområden

Sockenlandskapet

Herrgårdslandskapet

Tätorten

Flygfältet

3. Särskilt värdefulla bebyggelseområden och allmänna platser

Gårdar och torp

Samhället kring Malmen

Lägerbebyggelsen

Sockencentrum

4

6

7

8

10

12

14

23

24

26

28

30

33

34

36

38

40

Kärna centrum

Ledingelunda - Rosens backe

Lagrum och befintliga ställningstaganden

Statliga byggnadsminnet

Kyrkor och enskilda byggnadsminnen

Regionalt intresse för kulturmiljö

Europeiska landskapskonventionen och

Nationella mål för kulturmiljön

Plan- och bygglagen

42

44

47

48

49

50

51

52

Inledning

Kulturmiljön i en växande region

När staden växer inlemmas omland som tidigare identifierats som landsbygd eller mindre tätorter. Linköping är en stad med en stark identitet, som också kan beskrivas som uppbyggd av olika identiteter. När staden växer är det därför särskilt viktigt att ta vara på och stärka de kvalitéer och karaktärer som finns i det kringliggande landskapet. I det som idag är mindre tätorter och landsbygd utanför staden finns ett tidsdjup som kan berika den framtida utvidgningen av staden. Dessa landskap och miljöer har idag värden och identitet vilka kan fortsätta att ge tillhörighet, igenkänning och trivsel till de människor som bor där idag, men också till dem som i framtiden kommer att bosätta sig där.

Uppdrag och syfte

Uppdraget har varit att ta fram en kulturmiljöutredning och en landskapsanalys som underlag för fördjupad översiktsplan för Malmslätt. Den översiktliga bebyggelseinventeringen ska fokusera på stora sammanhållande enheter/karaktärsområden. Utredningen ska innehålla kulturmiljöbeskrivning och kulturhistorisk värdering samt en landskaps- och en bebyggelseanalys.

Syftet med utredningen är att ta fram ett funktionellt underlag för fördjupad översiktsplan för Malmslätt. Underlaget ska ge förutsättningar för att områdets kulturhistoriska värden bevaras och stärks och på så vis berika kommande planering och utveckling av Malmslätt.

Avgränsningar

Geografiskt avgränsas utredningen av gränsen för den fördjupade översiktsplanen för Malmslätt. Vissa värden inom det avgränsade området har dock även kopplingar i ett större landskapssammanhang utanför områdets gränser. I det avseendet utgör områdets avgränsning inte alltid en skarp gräns.

En del av det kulturhistoriska värdet i området Malmslätt har koppling till förhistorisk tid och till lämningar som inte är synliga på platsen idag. Arkeologi utreds dock inte inom detta underlag.

Enskilda byggnaders eller objekts kulturhistoriska värde har inte analyserats inom ramen för detta uppdrag, då fokus ligger på övergripande planering.

Metod och genomförande

Utredningens metodik tar avstamp i metoderna Landskapskaraktärsanalys (LKA), Trafikverkets pilotprojekt Landskap i långsiktig planering och Riksantikvarieämbetets vägledningar Värdering och urval samt DIVE.

Områdesstudier- inläsning och arkivsök

Kunskap om områdets historia kartläggs.

Inventering och platsbesök

Stads- och landskapsbild inventeras utifrån frågeställningarna; vilken bebyggelse och vilka landskapsrum finns, vilka uttryck ger landskapet ett tidsdjup samt vilka funktioner, samband, barriärer och landmärken kan ses?

Karaktärisering

Övergripande karaktärsdrag beskrivs kortfattat utifrån

de karaktärsdrag, uttryck, egenskaper och särarter som identifierats. Särskild vikt läggs vid det kulturhistoriska perspektivet och den historiska kunskapen.

Landskapets tidsdjup

Landskapets tidsdjup analyseras och sätts i kontext. Landskapets funktion och funktionella förändring samt geografiska och ekonomiska samband tolkas.

Värdering enligt RAÄs handledning Värdering och urval.

Genom den kulturhistoriska värderingen avgränsas de berättelser som karaktärsområdena bär, hur väl det går att utläsa berättelsen samt hur väl landskapet ger en hel och fullständig bild av berättelsen.

Boverkets föreskrifter

Utredningen tar stöd i Boverkets råd kring värdering (PBF 2016:6, 1:2213)

Bedömning av känslighet

Bedömning av karaktärsområdenas och bebyggelseområdenas känslighet görs utifrån identifierade karaktärsdragen, egenskaperna, uttrycken och särarterna. Känslighetsbedömningen görs på ett övergripande plan över hela landskapsutsnittet där delar av och element i landskapet pekas ut som mer eller mindre känsliga för förändring. Känsligheten hos en kulturmiljö och ett landskapsrum är kopplat till miljöns kulturhistoriska värden och karaktär samt vilken förväntad påverkan eller hotbild som finns. Känslighetsanalyserna blir därför inte allmängiltiga utan bedömningarna av känslighet kan ändras om den förväntade påverkan ändras. Homogena miljöer eller miljöer som visar

på en kort tidskontext är generellt mer känsliga än heterogena miljöer eller miljöer som visar på en lång processkontext.

Bedömning av potential

Varje landskap och kulturmiljö har värden som kan lyftas fram, stärkas och brukas. Den potential som identifieras redovisar hur landskapet kan användas och brukas utan att de kulturhistoriska och landskapliga värdena försvinner.

Modell för landskapsanalys

Karaktär

- Landskapets topografi, riktningar
- Vatten i landskapet
- Rumslighet och rumsliga sammanhang (öppet/sluttet, textur mm)
- Vegetation och vegetationsstruktur
- Markanvändning som karaktär
- Infrastruktur
- Bebyggelse (karaktär, ålder, funktion, struktur)
- Skala
- Komplexitet

Funktion

- Rörelsemönster och funktionella sammanhang (kommunikationer, stråk mm.)
- Rumsliga funktioner (landmärken, avgränsningar, orienterbarhet m.m.)
- Historiska funktioner och sammanhang/kulturhistorien i landskapet

Kulturhistoriskt värde

Begreppet kulturhistoriskt värde definieras i Riksantikvarieämbetets plattform för värdering och urval som ”de möjligheter materiella och immateriella företeelser kan ge vad gäller att inhämta och förmedla kunskaper om och förståelse av olika skeenden och sammanhang samt därigenom människors livsvillkor i skilda tider, inklusive de förhållanden som råder idag”

Kriterier för kulturhistorisk värdering:

1. Möjlighet till kunskap och förståelse

Vilka bärande berättelser finns och hur kan de utläsas?

2. Kulturhistorisk helhet

Hur väl ger miljön en fullständig bild av den större kontexten?

3. Kulturhistorisk relevans

I vilken grad är företeelsen kännetecknande, har utgjort förebild eller har varit särskilt betydelsefull ur ett internationellt, nationellt, regionalt eller lokalt perspektiv?

I den kulturhistoriska analysen har berättelser avgränsats och en bedömning har gjorts av helhet och bevarandegrad samt relevans och därmed sällsynthet, lokalt, regionalt och nationellt. Samt hur väl landskapets tidsdjup går att utläsa. Värderingen av kulturlandskapet visar på vilka karaktärsdrag, egenskaper, uttryck och särarter som är nödvändiga för landskapets läsbarhet och förmåga att förmedla historien.

Landskaps- och stadsbild

I 2 kap. 6 § anges att bebyggelse och byggnadsverk ska utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till bland annat stads- och landskapsbilden, kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

Sverige har ratificerat den svenska landskapskonventionen där det bland annat slås fast att landskapet är en viktig del av människornas livskvalitet överallt: i stadsområden och på landsbygden, i såväl vanvårdade områden som områden med hög kvalitet, såväl vardagliga områden som områden som anses vara särskilt vackra”

Landskapsbilden definieras i denna utredning som det visuella upplevelsen av landskapet, vilket är effekten av samverkan mellan olika historiska och samtida landskapselement, t ex terrängformer, vattendrag, odlade fält, alléer, bebyggelsegrupperingar eller andra element i landskapet.

Karaktärsområden

Karaktärsområden definieras i denna rapport som landskapsavsnitt präglade av en eller flera karaktärer, och som avgränsas genom sin karaktär och/eller genom visuella eller funktionella barriärer i landskapet. De har valts både med grund i historiska strukturer och i dagens landskap. Karaktärsområdenas indelning behöver inte innebära en skarp och absolut gräns; i verkligheten är gränsen i ofta diffus i landskapet och karaktärerna överlappar varandra. Indelningen av landskapet i karaktärsområden ska främst ses som ett

verktyg för att underlätta i planeringen. Då de värdebärande karaktärer och stadsbildmässiga värden som uttrycks lättare kan kopplas till lagstiftning samt att indelningen gör det lättare att i planeringen hantera den stora mängd kulturhistoriska värden som finns inom utredningsområdet som helhet.

Särskilt värdefulla bebyggelseområden/ allmänna platser

Definitionen för särskilt värdefulla bebyggelseområden/allmänna platser kopplar till Plan och bygglagens begrepp särskilt värdefull.

Utredningens disposition

Utredningen består av tre delar.

I den första delen beskrivs utredningsområdets kulturmiljövärden och vilka berättelser som återspeglas. En känslighetskarta anger känslighet och i text preciseras vari känsligheten består. I den övergripande delen ges också en historisk överblick av vilka historiska berättelser som främst identifierats i landskapet - den historia som miljön berättar idag.

I den andra delen presiseras värden och karaktärer inom respektive karaktärsområde med koppling till relevant lagrum. En karta redovisar karaktärsområdets värden samt viktiga kopplingar och siktlinjer.

I den tredje delen beskrivs de bebyggelseområden eller allmänna platser som bedöms vara särskilt värdefulla enligt vad som avses i plan- och bygglagen och som därmed har ett förstärkt lagskydd.

I efterföljande avsnitt redovisas tidigare ställningstaganden samt lagrum som berör kulturmiljön inom översiktlig planering.

1. Sammanfattning

- Kulturlandskapsanalys
- Kulturmiljövärden
- Känslighet - tålighet
- Historisk överblick - landskapets berättelse

2. Karaktärsområden

- Sockenlandskapet
- Herrgårdslandskapet
- Tätorten
- Flygfältet

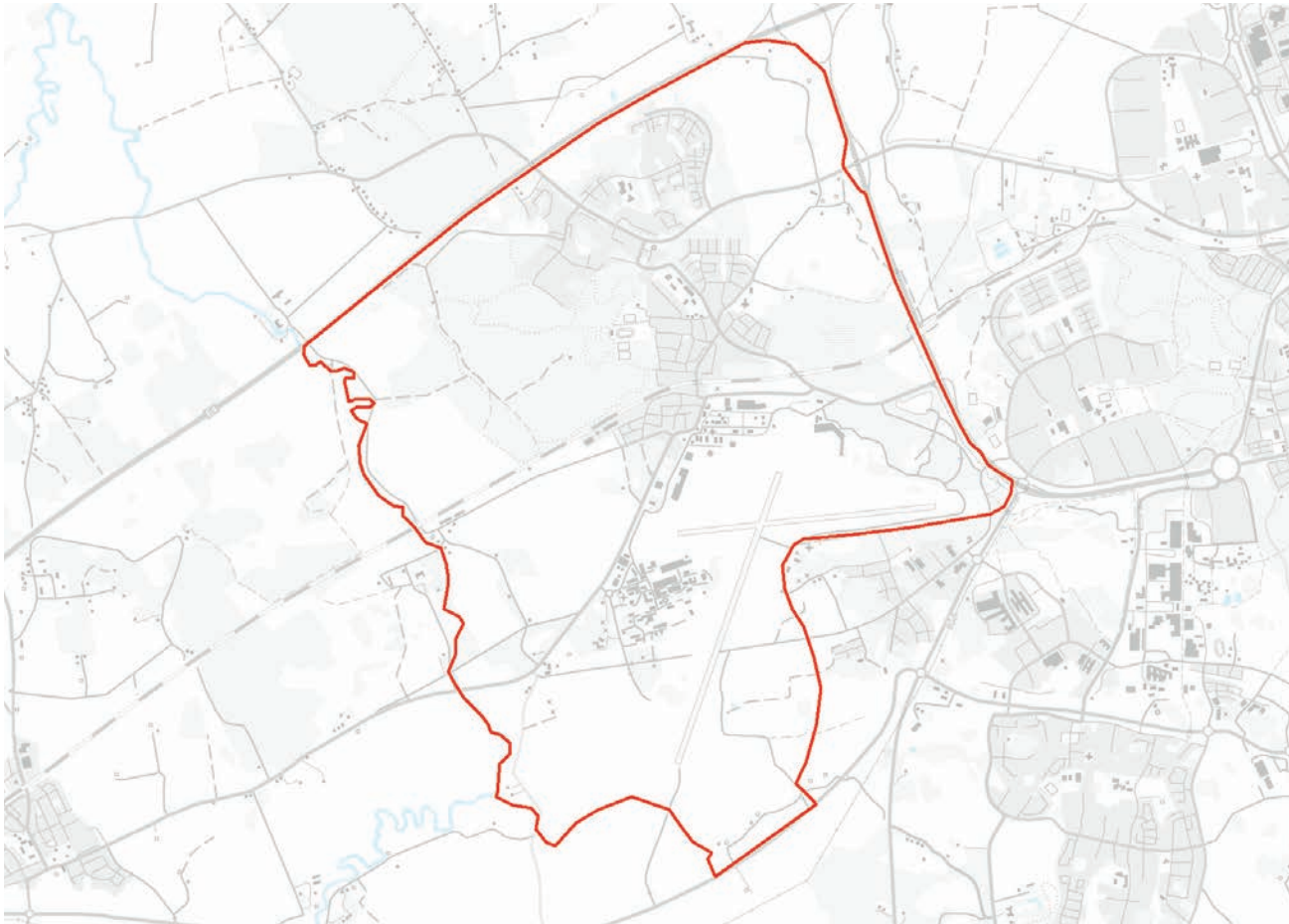
3. Särskilt värdefulla bebyggelseområden

- Samhället kring Malmen
- Lägerbebyggelsen
- Sockencentrum
- Kärna centrum
- Ledingelunda - Rosens backe

§. Lagrum och befintliga ställningstaganden

- Kulturmiljövårdens riksintressen
- Regionalt intresse för kulturmiljö
- Plan- och bygglagen
- Kommunala ställningstaganden

1. Sammanfattning

Karta. Utredningsområde för Malmslätt.

Kulturlandskapsanalys

Övergripande karaktär

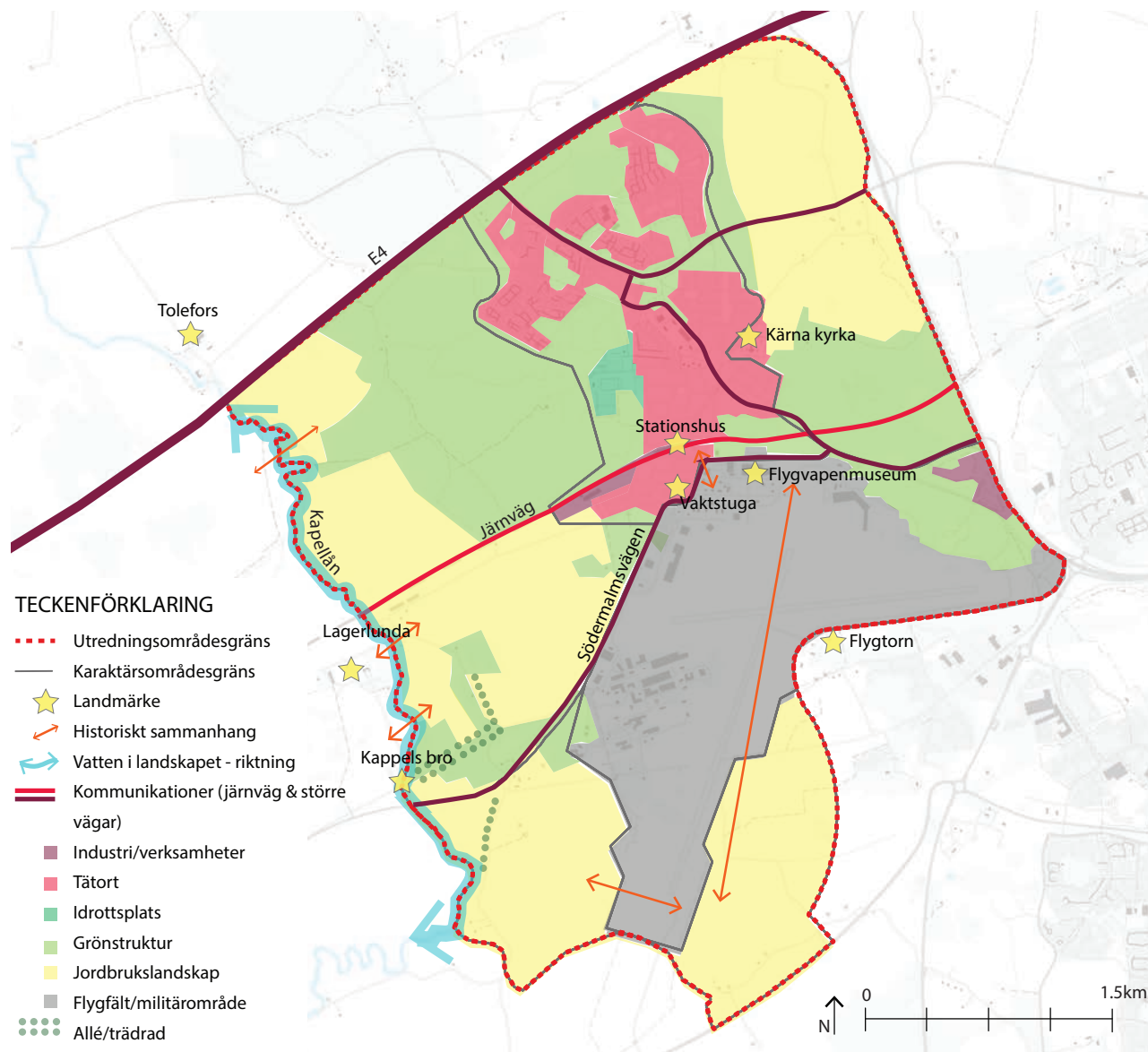
Tätorten Malmslätt är belägen främst på norra sidan om järnvägen som löper i väst-östlig riktning. Tätorten präglas av en generellt låg bebyggelse med villor och radhus samt flerfamiljshus. Bebyggelsen har en variation av olika bebyggelsestilar och byggnadsår. Tätorten omsluts av tätortsnära skogsområden vilka har rekreativa värden och utgör viktiga livsmiljöer för många växt- och djurarter. Landskapet kring tätorten präglas av det öppna och flacka jordbrukslandskapet som ramar in av skogsridåer. Det flacka landskapet möjliggör flera utsträckta utblickar utöver landskapet.

I jordbrukslandskapet ligger flera gårdar med värdefulla trädmiljöer i anslutning. Strax utanför utredningsområdet ligger två herrgårdsmiljöer Lagerlunda och Tolefors med tillhörande värdefulla alléer. Omgivande landskap har en historisk koppling till de två herrgårdarna.

Stads- och landskapsbild

Malmslätt genomkorsas och omgärdas av infrastruktur där järnvägen tillsammans med E4 är dominerande. Tillsammans skapar de tre fysiska och visuella barriärer i landskapet.

Malmslätt har genom tiderna haft en central roll inom det militära. I Malmslätt ligger **Malmens flygplats** som tidigare tillhörde flygflottiljen F3. Malmen drivs idag av Forsvarsmakten och är en del av bland annat Forsvarets helikopterflottilj. Flygfältet ligger insprängt i det öppna jordbrukslandskapet och är slutet för allmänheten. Flygfältet kan upplevas som en fysisk och visuell barriär i och med otillgängligheten för allmän-

Karta. Kulturlandskapsanalys för Malmslätt.

heten. Flygfältets **flygtorn** är ett landmärke i landskapet och syns från Södermalmsvägen. Inom Malmens flygfält finns flera värdefulla äldre byggnader. Vid entrén in till flygfältet ligger en **vaktstuga** som upplevs som ett landmärke på grund av sin karaktär och byggnadens höjd. Även **flygvapenmuseet** som ligger inom området är ett landmärke med dess stora byggnadsvolym.

Inom utredningsområdet i Malmslätt finns även fler historiska synnerligen värdefulla byggnadsverk som till exempel **stationshuset**. Stationsbyggnaden uppfördes 1902 och har en tydlig koppling till järnvägen, idag används byggnaden som butikslokal. Även **Kärna kyrka** som härrör från 1100-talet är en värdefull kulturhistorisk byggnad och ett viktigt landmärke i landskapet. Vid Lagerlunda ligger **Kappels bro** som är en valvsbro byggd av huggen sten 1889 samt äldre vägsträckningar.

I utredningsområdets östra del ringlar **Kapellån** fram genom jordbrukslandskapet. Kapellån är omgiven av ravinskog som utgör en unik och skyddsvärd miljö. Ravinsidorna är bevuxna med almdominerad ädellövskog.

Öster om Malmslätt tätort och norr om järnvägen ligger naturreservatet Kärna mosse, ett kalkkärr omgivet av barr- och lövskogar. I kärret finns en mångfald av orkidéer.

Landmärket Kappels bro i närheten av Lagerlunda gård.
Foto: WSP

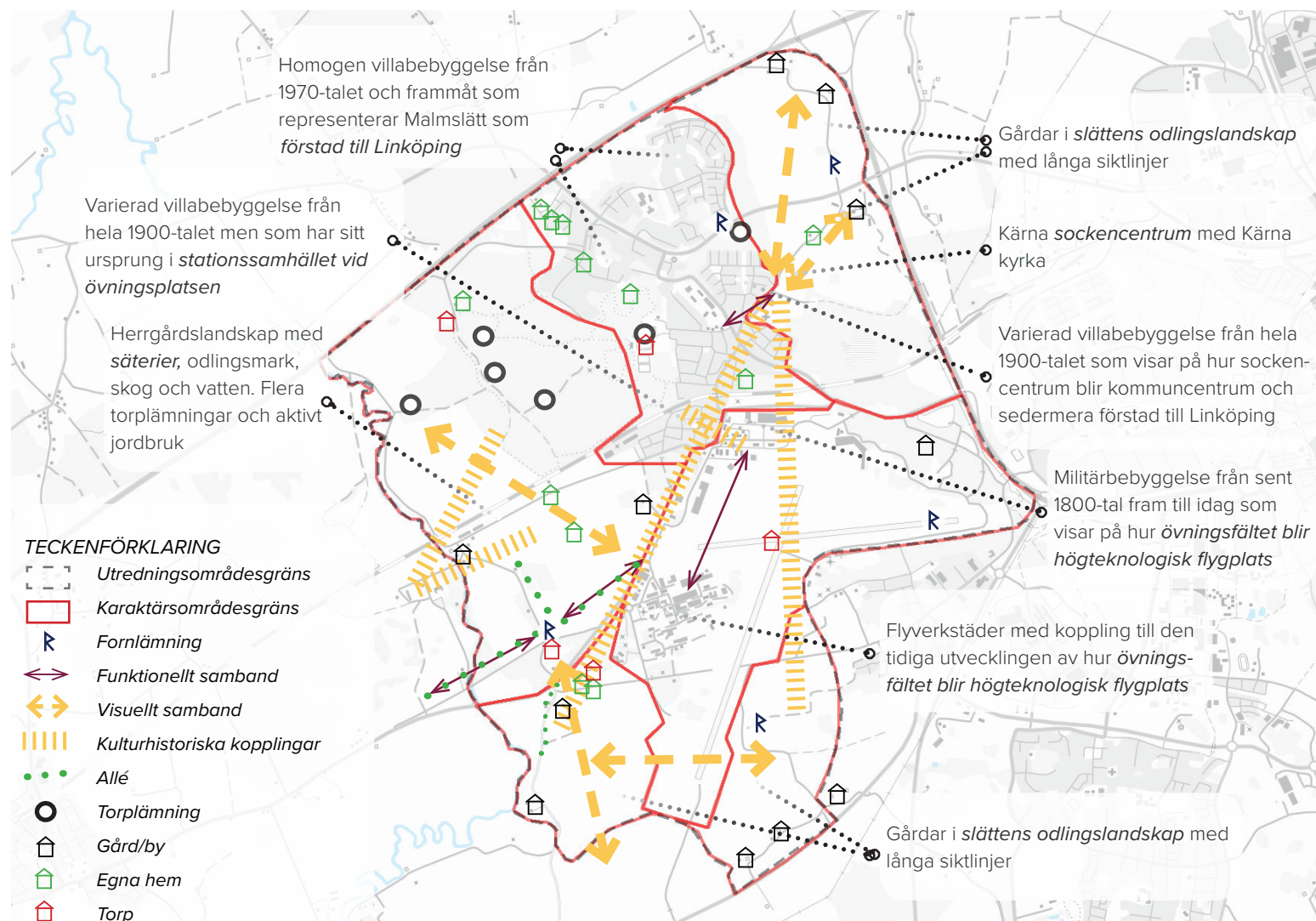

En trädrad löper längs med landsvägen i det öppna jordbrukslandskapet i Malmslätt och skapar en siluett i landskapet. Foto: WSP

Värdefull allé i Malmslätt som ramar in en vacker vy ut mot det öppna jordbrukslandskapet. Foto: WSP

Kulturmiljövärden - Landskapets bärande berättelser

Karta. Kulturmiljövärden i Malmslätt.

Kulturmiljövärden i landskapet

I landskapet finns flera berättelser som tydligt kan kopplas till Linköpings utveckling, expansion och positionering. Miljöerna kring tätorten Malmslätt har en tydlig koppling till 1900-talets omvälvande historia där säkerhetsläget i värden har haft en betydande påverkan på hur samhället växt fram. Malmslätt har varit betydande för Linköpings och regionens utveckling. Genom den tidiga flygetableringen har flygindustrin blivit en bärande verksamhet och Linköping blivit Sveriges flygstad. Det är lätt att fylla Malmslättts historiskrivning med den militära berättelsen. Men det finns flera andra berättelser från tiden innan den militära expansionen. Samhällets kringliggande marker präglas av en agrar berättelse. Där slätten har försett såväl stora säterier som mindre gårdar och byar med goda jordbruksmarker, kraft från vattendrag och bränsle från skogsdungar.

Genom att värna de karaktärer som gör att det går att utläsa Malmslättts olika berättelser, kan staden utvecklas samtidigt som de kulturhistoriska värdena tillvaratas. Inom utredningsområdet kan främst följande berättelser utläsas:

- *Slättens odlingslandskap*

Östgötaslätten har en lång kontinuitet som attraktiv odlingsmark. Flertalet av gårdarna och byarna har en kontinuitet tillbaka till förhistorisk tid. Idag finns flertalet aktiva jordbruk kvar och många av odlingsmarkerna hålls öppna. Landskapsrummen präglas av fält, röda gårdar, alléer, landsvägar och skogsriddar.

- *Sockencentrum*

Centralt i socknen ligger sockercentrum med kärna kyrkan. Fornlämningar i området visar på Kärnas långa kontinuitet. Vid Kyrkan finns runstenar som understruket platsens centrala läge tillbaka till förhistorisk tid. Sockencentrum växte i och med det ökade ansvaret som 1863 års kommunreform med bildandet av landskommuner innebar. Sockencentrumet blev förutom ett administrativt och kyrkligt centrum även tillsammans med bebyggelsen vid stationen och malmen ett kommersiellt centrum under 1900-talet.

- *Säterier*

I sydvästra delarna av Malmslätt finns ett utpräglat herrgårdsskap eftersom området har dominerats av två säterier. Här finns såväl torp, torplämningar som skogs- och odlingsmarker, strömmande vatten, alléer samt byar och gårdar. Alla typiska element för herrgårdsskap.

- *Övningsfältet som blir högteknologisk flygplats*

Genom Malmens flygplats kan man följa det svenska försvarets utveckling. Platsen har en lång kontinuitet som övnings- och mötesplats sedan 1500-talet med bebyggelse från 1800-talets mer fasta etablering på fältet, 1920-talets expansion av flyget och den moderna flygplats som växte fram efter andra världskriget.

- *Stationssamhället vid övningsplatsen*

När verksamheten på övningsplatsen ökade under slutet av 1800-talet växte en civil bebyggelse fram, först invid lägergatan. Den militära verksamheten innebar även att järnvägen fick en station i Malmslätt, vilket ytterligare möjliggjorde en utveckling av samhället. Allt efter den militära utbyggnaden kom också samhället att expandera med nya bostadsområden. Under 1900-talet växte stationssamhället vid Malmen ihop med Sockencentrumet vid kyrkan och bildade det samlade samhället Malmslätt.

- *Förstaden till Linköping*

Under 1900-talets andra hälft har Malmslättts karaktär delvis ändrats då samhället växt som förstad till Linköping. En av de mer betydande händelserna för denna utveckling var 1967 års kommunsammanslagning, där Kärna kommun blev en del av Linköpings kommun. Från denna tid återfinns främst en betydande grupphusbebyggelse och stor arbetspendling samt tillkommande kommunalsentrum med service och flerbostadshus.

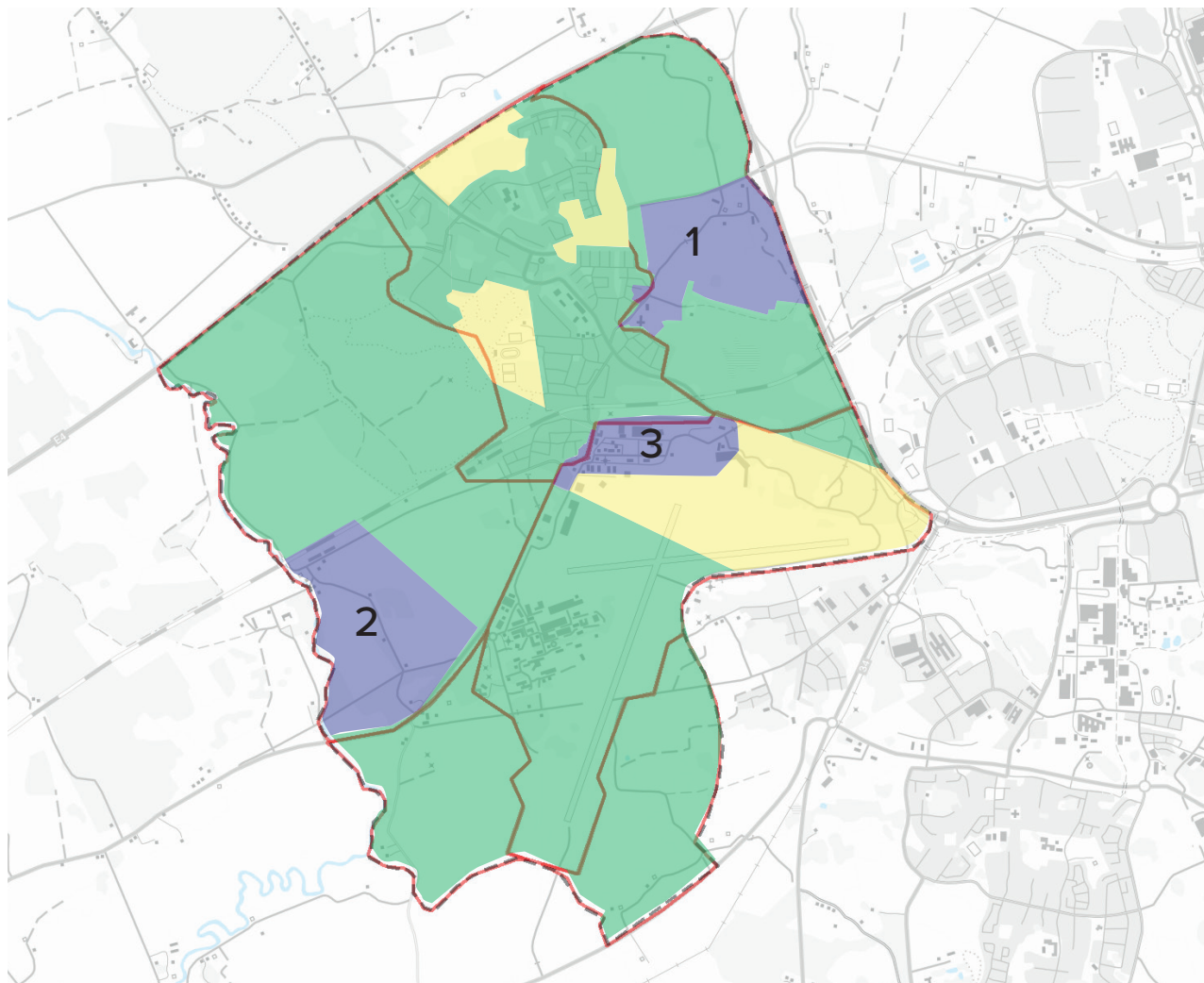
Känslighet

Känslighetsanalys

Känslighetsanalysen utgår ifrån risken att de kulturhistoriska värdena förstörs eller minskar vid förändring och tillägg. Analysen klargör kulturmiljöns möjlighet att ta emot nya inslag utan att dess kulturhistoriska karaktär eller värde påtagligt förändras. Grunden i analysen är de värdebärande uttryck, strukturer och samband som är särskilt nödvändiga för företeelsens helhet och relevans. Utan dessa riskerar miljöns möjlighet till kunskapsförmedling att gå om intet. Ett högt kulturhistoriskt värde sammanfaller inte alltid med hög känslighet.

TECKENFÖRKLARING

- Utredningsområdesgräns
- Karaktärsområdesgräns
- Mycket känsligt
- Känsligt
- Potential

Karta. Känslighetsanalys i Malmslätt.

Mycket känslig miljö

1. **Landskapet kring Kärna kyrka** ger möjlighet att uppleva och förstå hur landskapet såg ut innan tätorten etablerades. Landskapet är därför mycket känsligt för åtgärder som innebär att landskapsbilden ändras. Siktlinjer mellan Värö och kyrkan kan lätt påverkas av tillkommande volymer eller anläggningar.
2. **Ledingelunda och Rosens backe** är mycket känsligt för förändringar av landskapsbilden och påverkan på enskilda objekt. Landskapet ger en bra bild av det äldre herrgårdslandskapet med storslagna alléer, äldre vägsträckningar, äldre bebyggelse kopplad till jordbruket samt en rik och för regionen särskilt viktig fornlämningsbild. Alla typer av åtgärder som innebär nybyggnation eller andra åtgärder som innebär nya tillskott främmande i landskapsbilden kan medföra att området blir svårare att läsa och förstå.
3. **Lägerbebyggelsen** och parken på norra malmen är statligt byggnadsminne, den tillsammans med närmiljön med bebyggelse fram till och med 1950/60-talet expansion är mycket känsligt för förändring. Områdets användning har en kontinuitet som sträcker sig hundratals år tillbaka i tiden och är viktig att främja. Andra verksamheter än militära riskerar att skada det kulturhistoriska värdet betydande. Ändringar av miljön kan göras för att främja användningen förutsatt att andra kulturhistoriska värden inte skadas.

Känslig miljö

Äldre småhusområden från sekelskiftet fram till andra världskriget är heterogena men har välbevarade strukturer och volymverkan. Detta gör området främst känsligt för strukturella förändringar. Äldre byggnader och byggnadsdelar är känsliga för förändringar, så som ursprungliga eller anpassade fasadmateriell, fönster eller takformer. Generellt finns utrymme för ändringar

av byggnader och viss komplettering i likvärdig skala.

Efterkrigstidens bebyggelse visar på hur tidens samhällsplanering och olika strömningar. Småhusbebyggelsen från efterkrigstiden är varierad, dels finns mer heterogena områden med individuellt utformad bebyggelse och där bebyggelsen har ändrats i viss mån. Dels finns homogena grupphusområden med unisont utformad bebyggelse med sammanhållen och relativt välbevarad karaktär. Generellt är områdena känsliga för åtgärder som bryter planstrukturen eller volymverkan. Områdenas olika karaktär innebär att olika typer av områden är känsliga för olika typer av åtgärder. Den heterogena bebyggelsen kan enklare kompletteras förutsatt tillräcklig anpassning efter miljöns värden. De mer homogena områdena är svårare att komplettera utan att den samlade karaktären bryts.

Verkstäder och verksamheter i södra delen av flygplatsen är känsliga för åtgärder som innebär att bebyggelse tillkommen till och under tiden kring andra världskriget rivs eller förvanskas. Området kan kompletteras med ny flygrelaterad bebyggelse förutsatt att de kulturhistoriska värdena inte skadas och att möjligheten att uppleva bebyggelsen från allmän plats inte försvåras.

Det öppna slättlandskapet som återfinns såväl norr om Kärna kyrka och utgörs av södra delarna av Malmens flygplats med kringliggande landskap är känsligt. Området har långa siktlinjer vilket innebär att även mindre åtgärder som avviker från landskapsbilden kan innebära en påtaglig påverkan på hela landskapsutsnittet. Åtgärder som ny bebyggelse kan därmed påverka möjligheten att uppleva kulturvärden med radie om flera kilometer.

Skogsridåer och skogsområden ramar in de öppna landskapsrummen som dominerar stora delar av Landskapet kring Malmslätt. Dessa är känsliga för avverkning eftersom de skyddar siktlinjer och avgrän-

sar historiska landskapsrum. Skogsridåerna har även en mildrande verkan för hur bebyggelse upplevs där befintliga skogsbryn kan användas för att tona ned tillkommande volymer och bebyggelse.

Herrgårdslandskapet med torplämningar är känsligt för förändring. De olika komponenterna i landskapet så som odlingsmark, strömmande vatten, gårdar, torp och skogsområden behövs alla för att landskapet ska kunna läsas. Om en komponent tas bort ändras hela landskapsbilden och det kulturhistoriska värdet minskar. I landskapet finns långa siktlinjer som innebär att påverkan kan spridas över stora områden.

Miljö med potential

Flygfältets norra delar som inte innefattar värdefull bebyggelse är tåligt för förändringar som går i linje med den militära användningen.

Tätortsnära skogsdungar, allt eftersom Malmslätt har vuxit har mellanrum eller mindre skogsdungar sparats ut. Dessa kan ha höga rekreativa värden men bedöms ha måttliga kulturhistoriska värden. Områdena har viss tålighet för tillkommande bebyggelse förutsatt att den inte bryter planstrukturer i kringliggande bebyggelseområden. Lämpligen kan trädridåer användas för att rama in tillkommande bebyggelse

Idrottsplatsen och den militära verksamheten har täta kulturhistoriska samband. Idrottsplatsen i Malmslätt är tålig för utveckling och förändring som stärker idrotten och dess kopplingar till den långa militära traditionen.

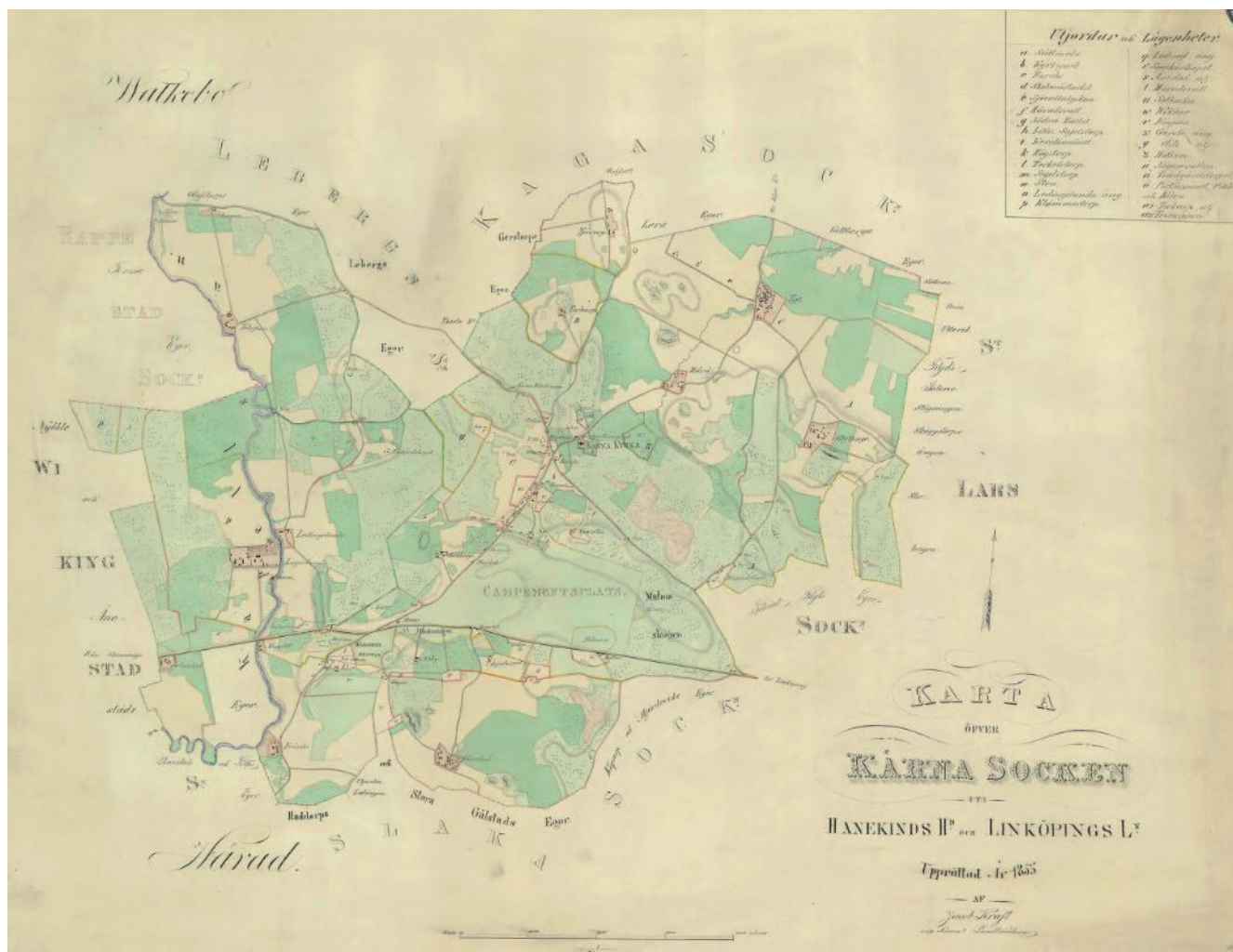
Historisk överblick - Vad berättar miljön?

En jordbruksbyggd med lång kontinuitet

Området kring Malmslätt har en mycket lång bopåsättningskontinuitet. Flertalet fornlämningar vittnar om att människor bott i socknen och brukat jorden. Påträffade gravar dateras tillbaka till 6000 f. kr och gravfälten vid Rosens backar har gravar med mycket varierande ålder vilket visar på att gravfältet använts under tusentals år.

Byar, gårdar och torp

Det har funnits sex gårdar i Kärna socken; Ledingelunda, Frössle, Gärstad samt Värö, Tift och Gyttinge. Den goda jorden har inneburit mycket bra förutsättningar för jordbruk med stora sammanhängande odlingsmarker. Flera av gårdarna har en lång historia och såväl gårdsnamn och förekomst av gravfält antyder att de har en kontinuitet tillbaka till förhistorisk tid och då framförallt järnåldern. Skiften av jord och ägo förhållanden har självklart påverkat landskapet men jordbrukslandskapet har på många sätt spår och strukturer bevarade sedan sekel tillbaka.

Karta. Sockenkarta Kärna 1853. Lantmäteriet historiska kartor.

Den medeltida socknen

Socknen har sitt ursprung i 1100-talet när Kärna kyrka först byggdes. Namnet kärna kan betyda kärr och syftar då sannolikt på den intilliggande mossen som vid medeltiden troligen hade en betydligt större utbredning än idag. Platsen för kyrkan kan ha varit viktig redan innan kristen tid eftersom det påträffats runstenar vid kyrkan. Det är inte ovanligt att kyrkor uppförts vid äldre viktiga platser i tiden för det svenska kristnandet. Kärna socken bestod då redan av flertalet byar.

Säterier och herrgårdar

Mot slutet av 1500-talet fastställdes säterifriheten. Den innebar att ett säteri inte hade någon skattskyldighet mot kronan. Vanligtvis fick adelsmän förläningar av mark som tillhörde kronan i betalning för uppdrag åt kronan, bebyggdes den nya marken med en ståndsmässig herrgård kunde ägaren bli befriad från skatteplikten. Likt som i stora delar av Södra- och Mellansverige instiftades säterier i Kärna socken under 1600-talet. I Kärna var det de två nya godsens Tolefors och Lagerlunda. Den förstnämnda skapades genom sammanslagning av de två gårdarna Tolarp och Bjärkarp, det andra instiftade säteriet, Lagerlunda bildades främst av byn Ledingelunda men även Frössle och fler andra mindre gårdar. Säterierna kom att instifta flertalet nya torp och de båda godsens kom att dominera de västra delarna av Kärna socken. Godsens ägdes av olika prominenta personer med kopplingar till staten, stiftet och staden.

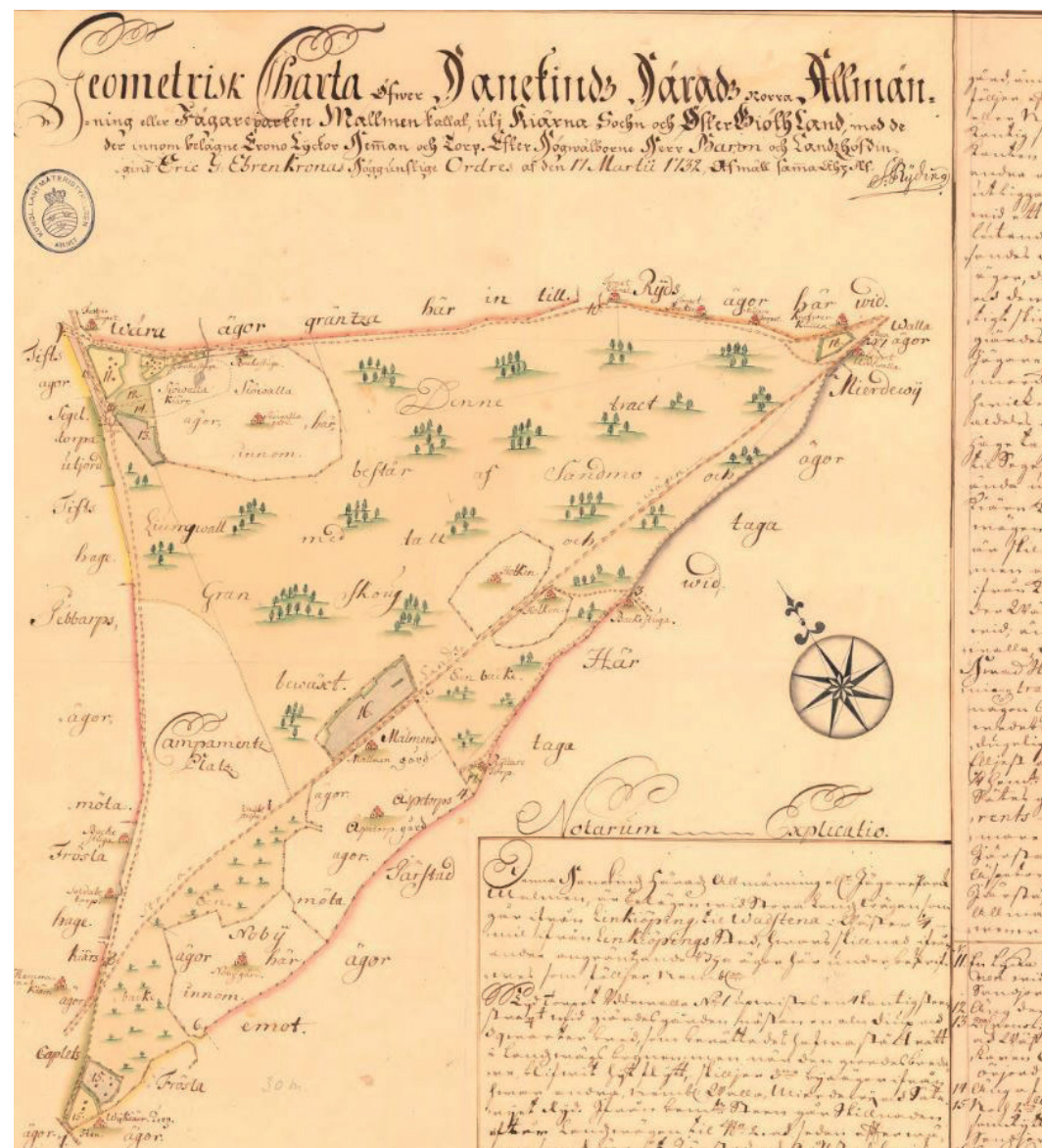

Karta över Lagerlunda säteri 1668. Lantmäteriet historiska kartor.

Malmslätt har en lång historia av militär närvaro, gårdsnamn antyder att området använts för övning redan på medeltiden och skrivna källor påvisar att Östgötarna samlade väpnade styrkor i Malmslätt under 1500-talet. 1600-talet var den tid när Malmslätt regelbundet började användas av de nyinrättade Östgöta infanteriregemente. Som namnet antyder var Malmen en malm, det vill säga en hed utan några uppvuxna träd, vilket lämpade sig för övning. Lägre låg på dagens flygplats sydvästra del och där uppfördes ett värdshus och några enklare stugor, men allt manskap bodde i tält vid övningarna. Mot 1700-talets slut omfattade övningsplatsen 45 hektar.

Övning på Malmen vid 1800-talets slut. Foto: Flygvapenmuseum

Karta. Malmen 1732. Lantmäteriet historiska kartor.

Bebyggelse på exercisplatsen. Foto: Flygvapenmuseum

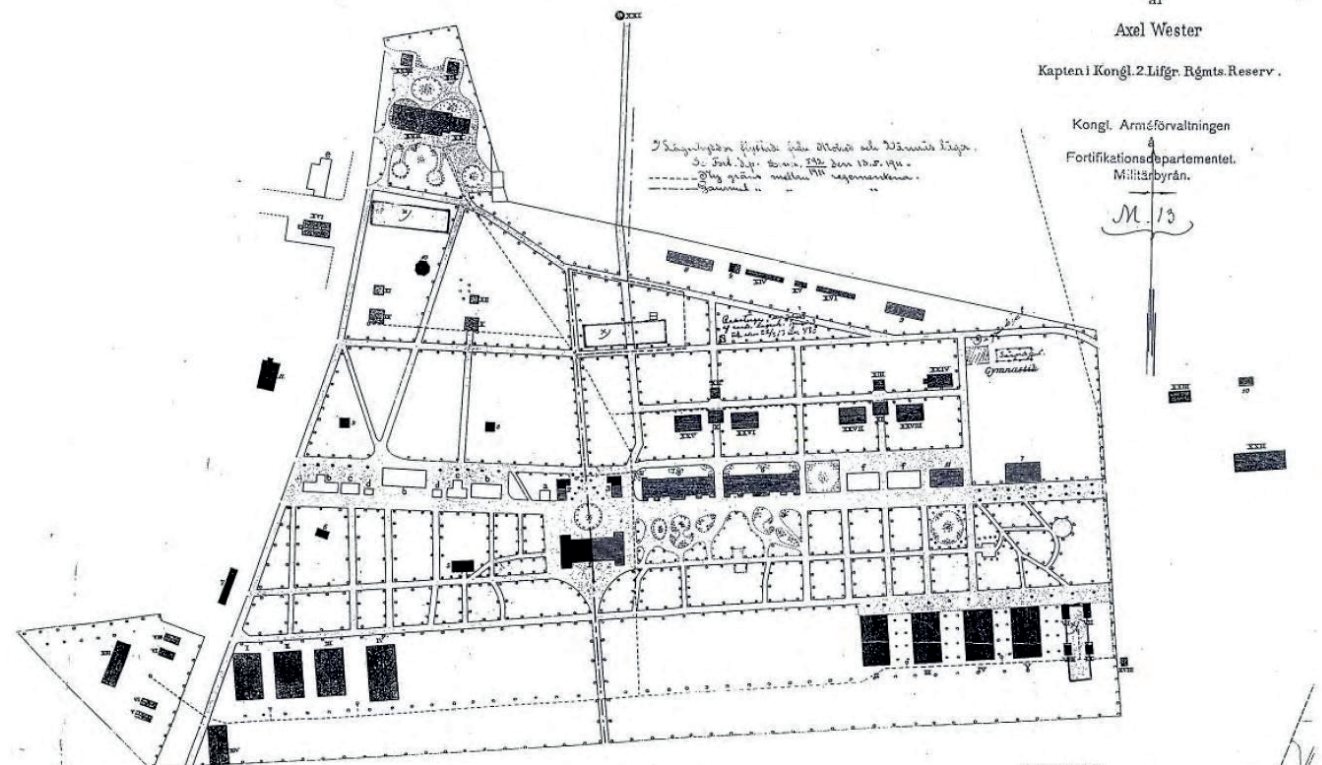
Bebyggelse på exercisplatsen 1906. Foto: Bild Linköping

Bebyggelse på exercisplatsen. Foto: Flygvapenmuseum

Permanent bebyggelse på exercisplatsen

1817 flyttades lägerplatsen från övningsfältets sydvästra delar till dess norra del, där den äldre bebyggelsen idag finns lokaliserad. En officerspaviljong följde med flytten men kom att ersättas 1867. I samband med flytten anlades även en park med alléer. Under 1880- och 1890-talet tillkom ett flertal byggnader, bland annat byggnader som innebar att manskapet inte behövde sova i tält vid övningar. Kring sekelskiftet 1900 hade Malmen fått den bebyggelsestruktur som den sedan behöll under lång tid.

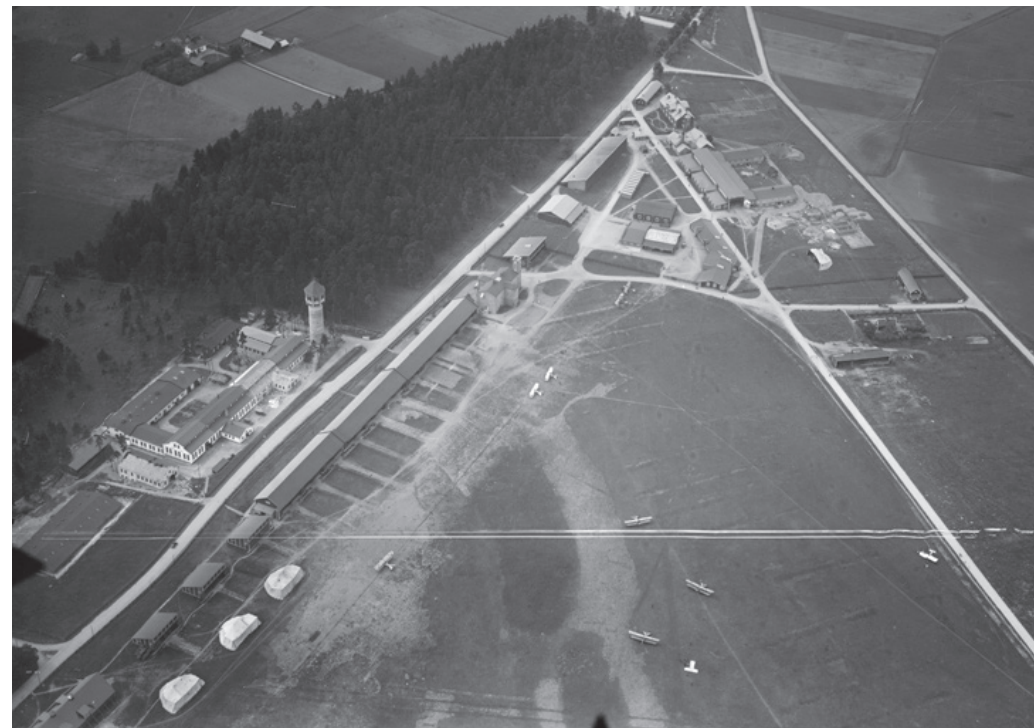
Karta Malmen 1888. Linköping stad.

Malmens flygplats

Redan 1916 etablerades tygverkstad på Malmen, denna servade och underhöll det nyligen startade arméflyget. Malmen blev därmed ett centrum för flygförsvaret. 1926 bildades flygvapnet och Malmen blev flygplats åt Östgöta flygflottilj. Året efter uppfördes flyghangaren med sin särpräglade utformning, utbyggnaden till modernare flygplats innebar att flera byggnader tillkom kring 1920-tals slut. Andra världskriget innebar en stor expansion av flygvapnet och Malmen byggdes ut med nya moderna byggnader. Denna utveckling fortsatte sedan i efterkrigstidens stor politiska satsningar på ett starkt flygförsvär.

Malmens flygplats. Foto: Jernberg, Bernhad.

Malmens flygplats. Foto: Flygvapenmuseum

Malmens flygplats. Foto: Jernberg, Bernhad.

Malmens flygplats. Foto: Jernberg, Bernhad.

Central plats med lång kontinuitet

Platsen vid Kärna kyrka har varit en central plats i området sedan lång tid tillbaka, vilket bland annat runstenarna visar på. Runt kyrkan har ett sockencentrum växt fram. De flesta funktioner kom efterhand att lokaliseras till landsvägen och vägskälet, där socknens samfälliga funktioner så som fattigstugan och sedermera skolan. Sockencentrum blev kommuncentrum i Kärna landskommun när denna bildades 1863, Kärna blev en storkommun 1952 när Kaga, Ledberg och Slaka inkorporerades.

Runsten vid Kärna kyrka. Foto: Bengt Lundberg, RAÄ

Stationssamhället växer fram

När det var övning på Malmen samlades hundratals i den annars lugna agrara miljön i Kärna. Allt eftersom lägret permanentades ökade personalens möjligheter att få en fast inkomst från den militära. Efter att bebyggelsen på Malmen etablerats i mer fast omfattning och övningarna skedde frekvent växte civil bebyggelse fram i kanten av lägret. Det fanns caféer, kiosker och restauranger som fylldes av soldater och officerare i samband med övning. Malmen hade en station sedan 1860 på den nybyggda södra stambanan vilket gav mycket goda förutsättningar för ett samhälle att växa fram. Mellan Malmen och stationen började villor uppföras.

Stationsbyggnaden. Foto: Bild Linköping.

Malmslätt växer ihop till ett samhälle

Under 1900-talets första hälft expanderade Malmslätt från att ha varit en utpräglad jordbruksbygd, till att bli ett litet samhälle. Men Malmslätt var länge tydligt uppdelat i två kärnor, där stationssamhället drevs av närheten till regementet och den ekonomi som regementet innebar samt socken- och kommuncentrum vid Kärnavägen och kyrkan. Från 1920-talet blev villorna fler och stationssamhället expanderade över på andra sidan järnvägen allteftersom flygverksamheten intensifierades. Mot 1900-talets mitt planlades och byggdes många nya villor vilket innebar att de två centrumkärnorna växte ihop till ett gemensamt samhälle.

Kärna hem. Foto: Bild Linköping.

Det moderna Malmslätt byggs ut

Efter andra världskriget var hela världsläget spänt. Freden innebar en polarisering av makten i Europa där Sverige som neutral nation låg mitt emellan supermakterna. Detta innebar en storsatsning på försvaret, där Sverige under 1950-talet hade världens fjärde största flygvapen. Malmslätt var en av de absolut viktigaste och mest strategiska flygfälten i Sverige. Malmen syselsatte en stor mängd människor och flygindustrin på Malmen engagerade en stor andel tjänstemän. Behovet av bostäder i Malmslätt var stort likt som i hela Linköping och Sverige vid tiden. Under 1950-talet planlades flera nya delar med moderna villor och flerbostadshus och Malmslätt's yta nära på fördubblades. Det var den stora bostadsbristen som påskyndade byggprojekten med villor och några flerbostadshus. Även då världsläget lugnade sig och risken för brinnande krig avtog fortsatte utbyggnaden av Malmslätt men då var det inte enbart den militära verksamheten som var drivkraften.

*Malmslätt var en av de absolut viktigaste och mest strategiska flygfälten i Sverige. Bild från 1950.
Foto: Bild Linköping.*

Villor i Malmslätt från 1960, ritade av Berndt Nordberg. Foto WSP

Mildsgatan i Malmslätt, byggnaderna ritade 1951 av Berndt Nordberg. Foto WSP

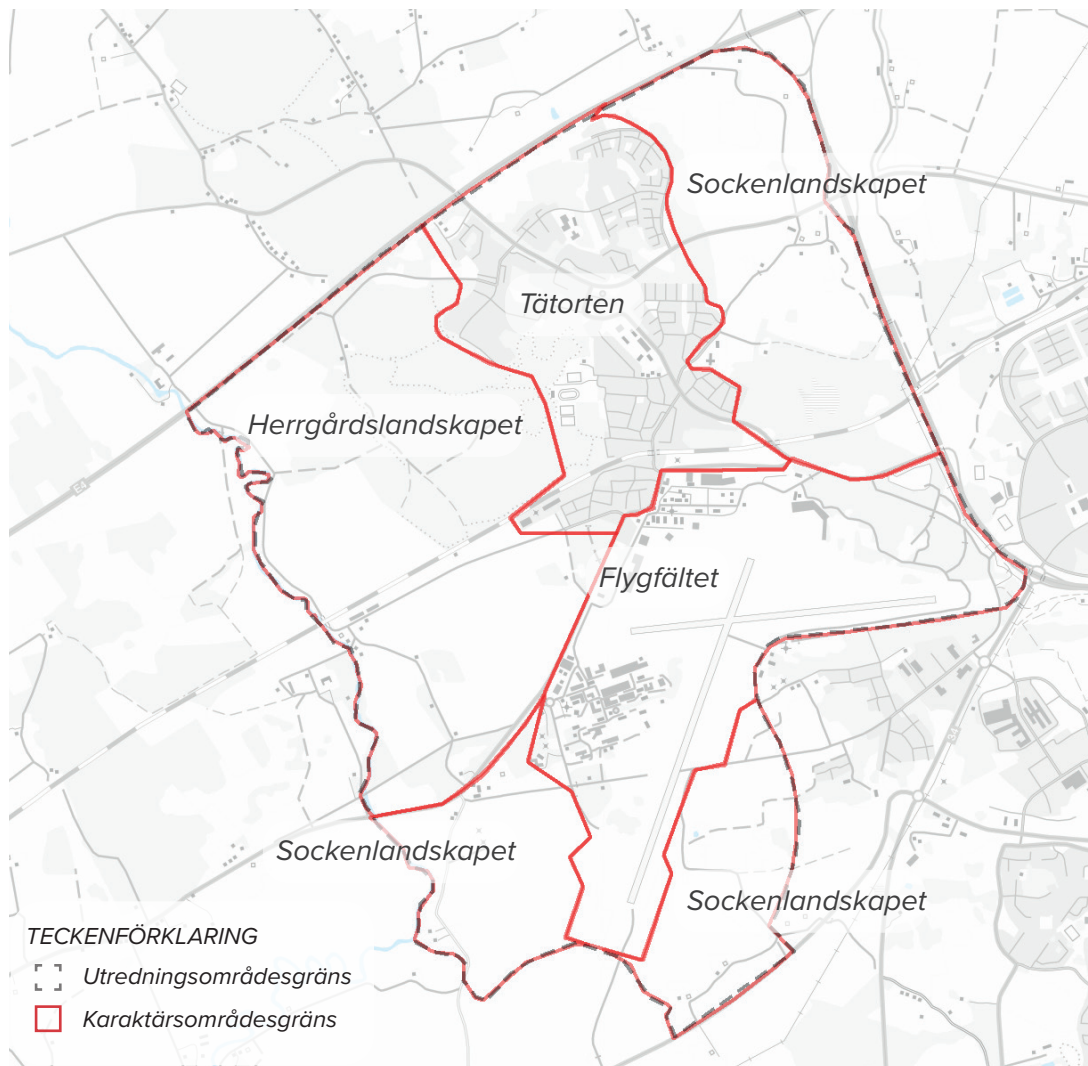
Pendlarorten

Linköping hade kommit att bli en mycket viktig regionstad under 1960- och 1970-talet. Ett försök med högskolefilial slutade med att Linköping var en av de första städerna bortom de traditionella högskoleorterna som fick universitet med läkarlinje. Den mer avancerade vården innebar en centralisering av sjukhusen och den nya universitetsstaden fick regionsjukhus med ett stort upptagningsområde. Linköpings utveckling under 1960- och 1970-talet innebar att den redan stora bostadsbristen blev större. I och med kommunsammanslagningarna, när Kärna 1967 blev en del av Linköpings stad blev Malmslätt en naturlig förstad till Linköping. Det nära avståndet till staden inbjöd till pendling och möjligheten att uppföra nya villor invid befintlig infrastruktur innebar att Malmslätt växte kraftigt. Malmslätt blev snabbt en del av hela Linköpings bostadsmarknad och större grupphusområden uppfördes. Flera av de befintliga villaområdena kompletterades med nya villor och hela områden med grupphusbebyggelse uppfördes där identiska villor uppfördes på rad på trädgårdstomter kring ett lätt slingrande nytt gatunät.

Foto WSP

2. Karaktärsområden

Karta. Karaktärsområden i Malmslätt.

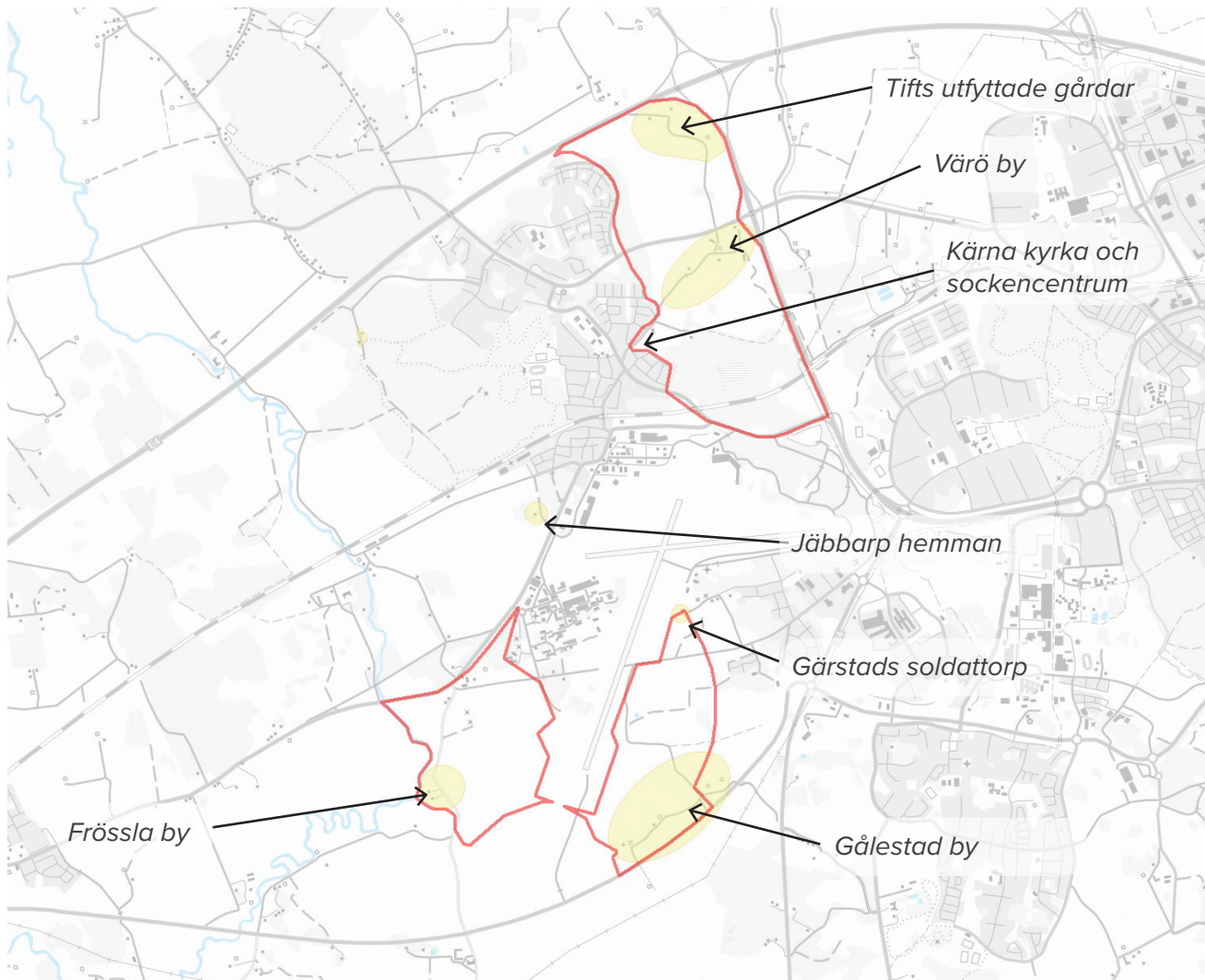
För varje karaktärsområde klargörs vilka värden som området innehar och vilka karaktärer som ska värnas för att dessa värden ska bibehållas.

För de olika karaktärsområdena ges därmed utgångspunkter att förhålla sig till för att uppnå lagkraven enligt Miljöbalkens tredje kapitel samt plan- och bygglagen.

Plan- och Bygglagens andra kapitel

Prövning enligt 2 kap PBL avser lokaliseringen, det vill säga markens lämplighet för en åtgärd. Som ett allmänintresse är kulturmiljöperspektivet en central och ibland avgörande aspekt för lämpligheten att bebygga ett markområde. I 6 § anges att bebyggelse och byggnadsverk ska utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

Sockenlandskapet

Värdering

Sockenlandskapet har höga kulturhistoriska värden och en tydlig homogen landskapsbild. Flertalet av gårds- och bylägena har en kontinuitet sedan medeltid och strukturer så som vägsträckningar har en historia som sträcker sig flera hundra år tillbaka i tiden. Sockenlandskapet möjliggör till viss del en förståelse för hur jordbrukslandskapen var uppbyggda. Landskapsbilden bidrar till en tydlig regional identitet och särart. Kulturmiljöns helhet är delvis bruten eftersom sockenlandskapet har delvis har splittrats i flera olika delar, avskilda av det under 1900-talet kraftigt expanderande militärområdet med landningsbana. De kulturhistoriska sambanden mellan norra delen av socknen med sockencentrum och gården Gärdstad är därmed svårare att utläsa. Stora delar av Gärdstad har också tagits i anspråk vid bygget av landningsbanan. De södra delarna av karaktärsområdet med odlingsmarkerna på Frössla och Gärdstad upplevs visuellt som en helhet tillsammans med Gålestads by i Slaka socknen, eftersom landskapet över landningsbanan är öppet och inte bryts av med omfattande anläggningar eller vegetation.

Topografi, vyer och samband

Landskapet är flackt och präglas av det öppna jordbrukslandskapet som omsluts av skogsområden som ligger något kuperat. Sockenlandskapet fragmenteras av trafikleder och militärområdet/flygplatsen. I öst slingrar sig Kapellån fram genom landskapet.

Karaktär att värna

- De öppna siktlinjerna och stora landskapsrummen
- Gårdslägena med bebyggelse
- Äldre vägar
- Den brukade jorden
- Kyrkan som dominerande motiv
- Kapellåns ravinskogsmiljöer

Känslighet

Det öppna landskapet och dess landskapsbild har en hög känslighet eftersom den lätt förändras och förvanskas. Att uppföra byggnader, ändra markanvändning eller införa andra nya inslag i miljön kan medföra en stor påverkan på hela landskapsrummet. Detta eftersom de långa siktlinjerna medför att en åtgärd eller förändring kan påverka mycket stora ytor och bli synlig och dominerande på stora avstånd. De södra delarna av karaktärsområdet är mycket känsliga för en förstärkt barriärverkan och påverkan på markanvändningen där andelen jordbruksmark minskat i stor omfattning under 1900-talet. Ytterligare anspråk på jordbruksmark och avhysning av gårdar innebär sannolikt att landskapsbilden förändras och det kulturhistoriska värdet går om intet.

Tålighet och potential

- De öppna odlingsmarkerna tillåter att jordbruket fortsätts bedrivas och utvecklas.
- Bebyggelseenheter kan utvecklas för att stärka jordbruket.
- Sockencentrum kan stärkas och utvecklas.

Beskrivning

Sockenlandskapet är ett jordbrukslandskap som består av öppna odlingsmarker och stora landskapsrum. Kärna socken är ett utpräglat slättlandskap med gårdar och byar. Kring kyrkan bildas ett sockencentrum. Flygplatsens framväxt och expansion har inneburit att sockenlandskapet funktionellt och visuellt bitvis har skurits av och fragmenterats, där sockenlandskapet skurits av i tre separata delar, men som hålls samman av samma karaktärsgivande slätt- och gårdsmiljöer.

Område och historik

Kärna har ett mycket långt tidsdjup med flertalet fornlämningar inom utredningsområdet. I socknen har gravar påträffats som bedöms vara 8000 år gamla. Invid Kärna kyrka finns resta runstenar med inskriptioner. Området har legat i strandkanten av ancylussjön, insjön som var föregångaren till östersjön ca 6000 f. Kr. Kärna var sannolikt en mycket bra boplats redan i förhistorisk tid. Området har varit en plats för jordbruk och kyrkan i Kärna härrör från 1100-talet. Kärna har dominerats av flera byar och två säterier som gett socknen sin särpräglade men typiska slättlandskapskaraktär. Sannolikt har flera av gårdsetableringarna ett förhistoriskt tidsdjup eller sträcker sig åtminstone tillbaka till medeltid. 1900-talet har förändrat landskapsbilden i socknen. Järnvägen som drogs genom socknen på 1870-talet innebar en ny struktur, malmens utbyggnad innebar att stora arealer av gården Gärstads jordbruksmark blev militärt område samt utbyggnaden av tätorten Malmslätt tog Tifts skogsmark, delar av Värö, Tokarp samt Ledbergs marker i anspråk. 1900-talets förändringar av landskapet innebar att mindre gårdar och torp har försvunnit, men idag ses fortfarande gårdslägen som Värö, Frössla och rester av byn Gärdestad. Även byn Gålstad i Slaka socken finns bevarad och ansluter till Kärnas sockellandskap.

Herrgårdslandskapet

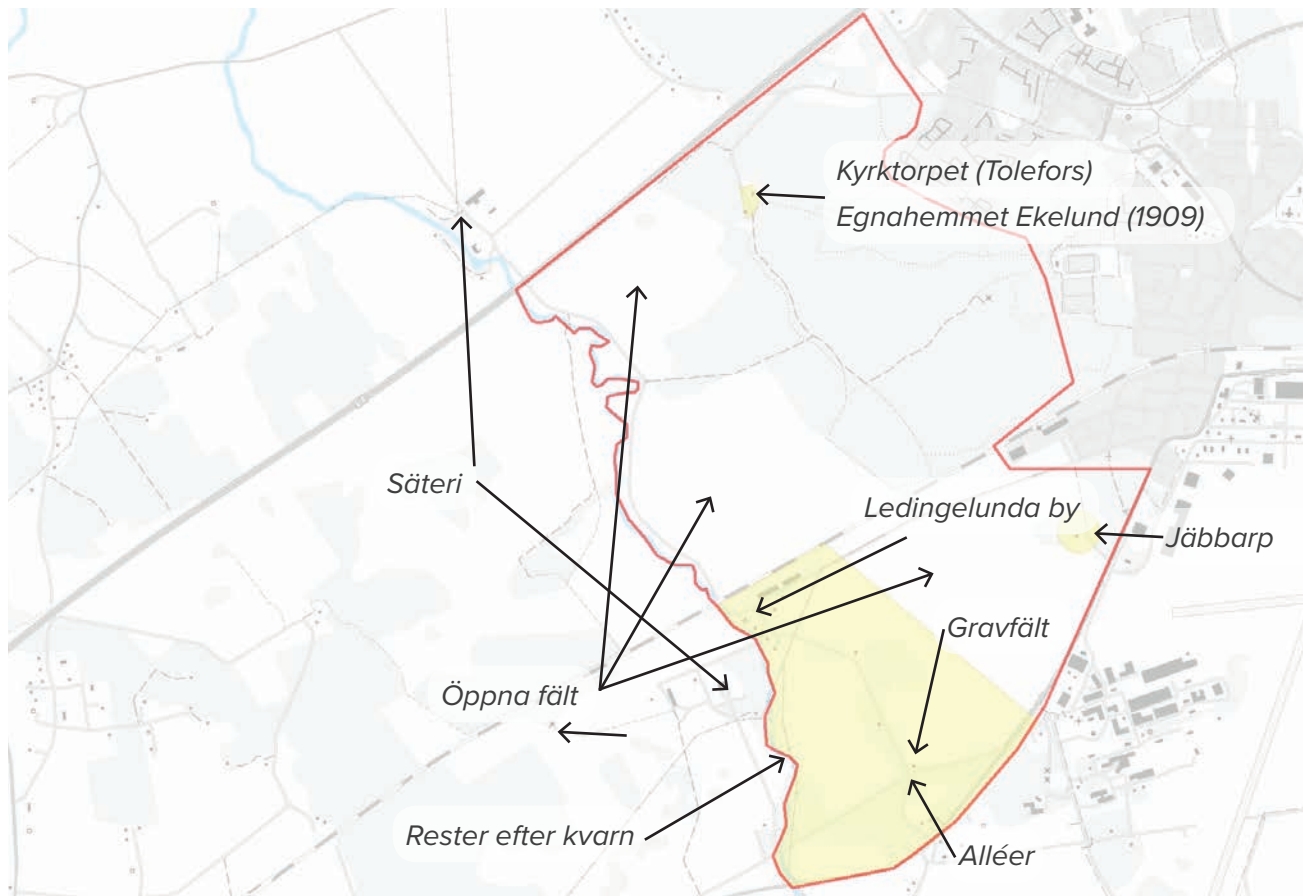
Runstenen strax utanför Lagerlunda herrgård.
Vattentornet i bakgrunden. Foto: Lagerlunda AB.

Värdefullt skogsområde i närheten av Lagerlunda. Foto: WSP

Jordbruksmarker. Foto: WSP

Lagerlunda herrgård. Foto: Mina Vykort

Lagerlunda herrgård. Foto: Mina Vykort

Värdering

Herrgårdslandskapet har mycket höga kulturhistoriska värden. Landskapet är välbevarat och har undgått mer omfattande exploatering och förändring. De många olika elementen som karaktäriserar ett herrgårdslandskap finns bevarade där olika marktyper och mark användning fortfarande finns bevarade. Även typiska inslag så som alléer, broar och påkostad bebyggelse kopplad till stordriften av jordbruket finns att se och uppleva i landskapet, och ger möjlighet till att uppleva den särpräglade och ålderdomliga landskapsbilden. Herrgårdslandskapet ger en varierad landskapsbild, där inslagen av skog och vatten ger mindre och mer definierade landskapsrum samt kortare siktlinjer. De kulturhistoriska sambanden mellan Lagerlunda och landskapet är tydliga och har inte brutits. Tolefors har däremot skurits av från landskapsrummet varvid kulturhistoriska samband, så som samband mellan torp och herrgårdsanläggningen är idag svåra att förstå och uppleva på grund av motorvägen som skär genom ägorna.

Topografi, vyer och samband

Varierande topografi, mestadels flackt. I landskapet återfinns ett flertal typiska och särpräglade element så som alléer och äldre bevarad bebyggelse. Herrgårdslandskapet sträcker sig utanför utredningsområdets gränser, där delar av de mest tydliga elementen, herrgårdarnas huvudbyggnader ligger.

Karaktär att värna

- Variation av landskapskaraktärer – Öppna fält, skog och strand
- Alléer och vägar
- Torp, arbetarbostäder, ekonomibyggnader och andra lämningar från storbrukstiden med den agrara bebyggelsen

Känslighet

Herrgårdslandskapet är i vissa avseenden ett känsligt landskap. För att ett landskap och en landskapsbild ska kunna utläsas som ett herrgårdslandskap krävs att de olika landskapskaraktärerna finns bevarade och att platser, miljöer och funktioner finns kvar utifrån de geografiska förutsättningarna. Dessutom upplevs herrgårdslandskap ofta som ålderdomliga vilket medför en känslighet för moderna tillägg i landskapet, särskilt känsligt för påverkan är de öppna odlingslandskapen där herrgårdslandskapet kan upplevas i sin helhet. Enskilda objekt och strukturer i landskapet så som gravfält, alléer, broar, kvarnlämningar samt bebyggelse så som gårdar, torp, gårdslägen, ekonomibyggnader och andra bebyggelseenheter med koppling till storjordbruksdrift är mycket känsliga för förändring.

Tålighet och potential

Herrgårdslandskapet ger goda förutsättningar för fortsatt jordbruk med större sammanhängande åkerarealer. Landskapet ger goda förutsättningar för turism eftersom landskapsbildens upplevelsevärden är höga. Viss komplettering av bebyggelse, med enskilda små volymer, kan ske invid byn och i den före detta torpzonen.

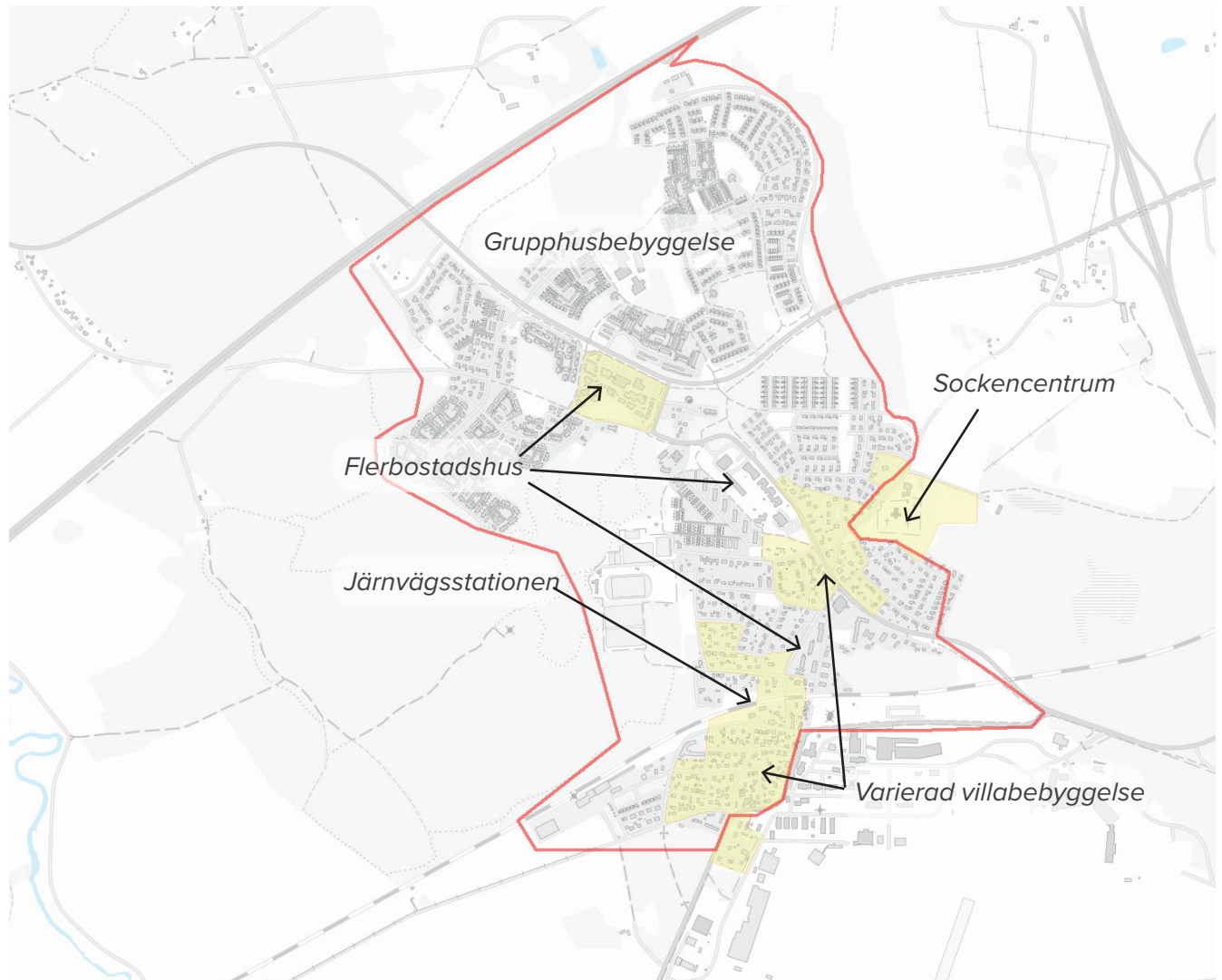
Beskrivning

Herrgårdslandskapet är ett särpräglat landskap som skiljer sig från andra odlingslandskap. Kring Lagerlunda och Tolefors har ett landskap med olika marktyper och användningsområden vuxit fram. Här återfinns sammanhållen skog, strandängar, odlingsfält och flertalet lämningar efter torp som legat samlade i en torpzon.

Område och historik

Under 1500-talets andra hälft formerades säterifriheten i Sverige. Adeln kunde få skattefrihet för sina egendomar om de bebyggdes med en ståndsmässig huvudbyggnad. Under 1600-talet tillkom ett stort antal säterier. Dels delade kronan ut jordar som betalning för tjänster, många adelsmän fick goda jordar som betalning för insatser vid regeringen eller i krig. Dessa jordar bebyggdes sedan under 1600-talet efter franskt eller holländskt mönster, med en huvudbyggnad och flyglar i räta vinklar. Säterierna drevs oftast som stora gårdar med flera underlydande torp, gårdar eller byar. Förutsättningarna för att bilda en storgård var oftast inte bara avhängda ett stort markinnehav utan ett storjordbruk behövde även tillgång till betesmarker, skog från vilken man hämtade byggmaterial och bränsle samt kraft för att driva sågar och kvarnar. I Östergötland är säterierna särskilt vanliga, det kan sannolikt bero på tillgången på den goda odlingsmarken men också att Östergötland har gott om skogar och mindre åar där kraften kunde nyttjas. Kring Malmslätt ligger Lagerlunda säteri och herrgården Tolefors. Gården Lagerlunda kommer ur byn Ledingelunda som först omnämns på 1300-talet, men gravfältet syd öst om gården visar på att området varit bebott mycket länge. Israel Lagerfält köpte, ärvde och fick i förläningar byn Ledingelunda. Lagerfält blev även adlad för sin statliga tjänst av Drottning Kristina. I kartan över Säteriet 1668 ses de stora markinnehaven som säteriet innehade. Byn Ledingelunda med underliggande torp, stora åkerarealer, ängar, skogsmark och ett stort utsnitt av kapellån med stränder, Kapellbron och kvarnar. Lagerlunda ärvdes sedan i flera generationer. Under åren lade Lagerlunda, förutom byn Ledingelunda även byarna och gårdarna, Tolefors, Jäbbarp, Ånestadlund, Kapellet och Frössla. Idag drivs gården av 11:e generationen Lagerfelt.

Tätorten

Värdering

Malmslätt visar tydligt på en typisk utveckling för 1900-talet. Det går enkelt att utläsa hur och varför Malmslätt har kommit att bli ett villasamhälle och i den bebyggda miljön kan man enkelt se hur samhället växt fram under olika epoker. De direkta kopplingarna mellan samhället och den militära verksamheten på platsen är tydliga, allt efter det militära övningsfältets utbyggnad till flygplats har Malmslätt växt, fler funktioner har etablerats i samhället och bostadsområdena har expanderat med tidstypiskt utformade villor. Malmslätt representerar sålunda en processkontext och visar delvis på 1900-talets stora berättelser om kalla krigets upprustning såväl som folkhemsbygget och sedermera på regionstaden Linköpings expansion i den postindustriella eran.

Karaktär att värna

- Villastaden med sina uppvuxna trädgårdar och avsaknad av slutna stadsrum
- Välbevarade Kärna centrum med postmodern arkitektur
- De äldre vägsträckningarna
- Stationen med stationshuset
- De olika utbyggnadsskedenas typiska arkitektur och stadsbyggande
- Tätortsnära skogsområden med rekreativa värden.
- Bebyggelse kopplad till det tidigare socken och kommuncentrum

Känslighet

Malmslätt känslighet är relativ och varierar över området. Generellt finns en känslighet för strukturella förändringar i Malmslätt. Eftersom stadsdelen växt fram längs historiska vägsträckningar och med mindre utbyggnadsetapper kan större strukturella förändringar i miljön innebära att stadsbilden helt ändras. Exempelvis kan tillkommande flerbostadshus innebära en stor påverkan. Den heterogena bebyggelsen i Malmslätt innebär tålighet för nya mindre byggnader och ändringar, förutsatt att de görs med en för platsen anpassad gestaltning och omfattning. De mer homogena villaområdena har en större känslighet för tillkommande bebyggelse och avbrott i det repetitiva. Särskilt känsligt är landmärken och äldre uttryck, så som kyrkan, stationen och hembygdsgården.

Tålighet och potential

I Malmslätt finns en potential till att stärka en centrumbildning, idag finns två diffusa och relativt svaga centrumbildningar. De historiska centrumbildningarna, dvs kring stationen och kyrkan skulle med fördel kunna understrykas. Ny bebyggelse kan uppföras och viss förtätning kan ske utan att värden skadas.

Beskrivning

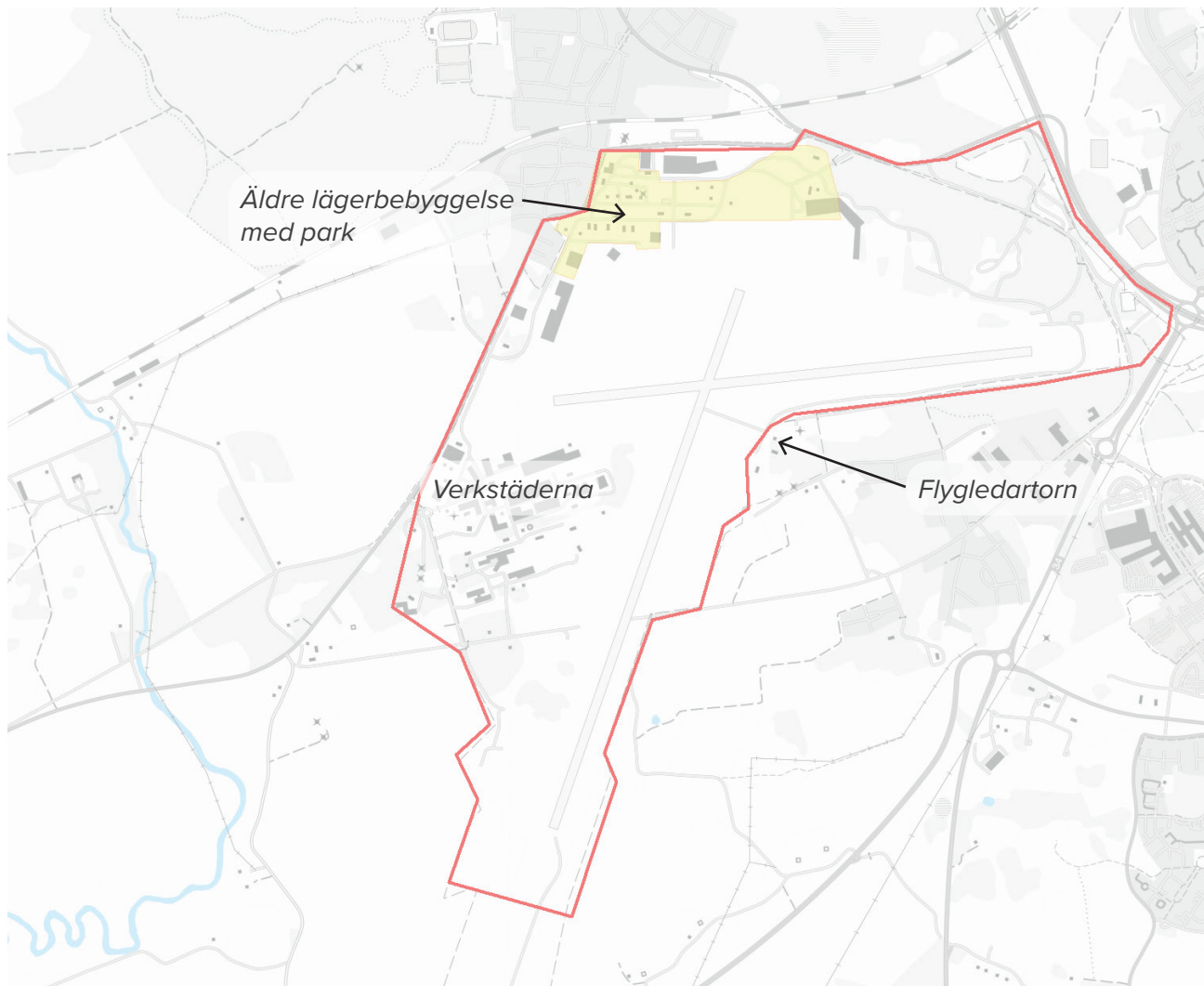
Tätorten Malmslätt ligger invid militärflygplatsen Malmen. Södra stambanan passerar genom samhället som till största delen utgörs av en trädgårds- och villastad med ett fåtal flerbostadshus och diffusa centrumbildningar. Dels finns ett centrum med närbutik invid Kärnavägen, dels återfinns en centrumbebyggelse i Kärna centrum. Delarna av bebyggelsen som växt fram kring järnvägen och ner mot kyrkan är differentierad, med bitvis individuellt utformade villor, tillkomna under olika tider. Den nordvästra delen av samhället präglas av en mer homogen grupphusbebyggelse uppförd under en tydligt avgränsad tid.

Område och historik

Samhället Malmslätt historia är svår att skilja från övningsfältet Malmen och sockencentrumet kring Kärna kyrka. Kring 1870-talet drogs södra stambanan genom Kärna socken och invid Malmens övningsfält etablerades en enkel station. Mellan stationen och övningsfältet började därefter en småskalig bebyggelse växa fram. Såväl kaffestugor, mindre butiker och egna hem etablerades. Den ursprungliga drivkraften för etableringen av tätorten var sålunda övningsfältet på Malmen och den ekonomi som värnpliktiga och officerare tog med sig. När det var övning på Malmen blev det ett folkliv i orten vilket förklarar de många kaféer och restauranger som låg i den lilla orten. Den vikt som militären haft för samhällets ekonomi har också inneburit en konstant oro för nedläggning när i stort hela samhället sysselsattes och på ett eller annat sätt var beroende av verksamheten på fältet.

Innan etableringen av Malmslätt präglades området av en traditionell landsbygdsbebyggelse med gårdar och torp. Fram till andra världskriget bebyggdes området mellan Malmen och järnvägen med tidig egnahemsbebyggelse. Under 1940-talet och efterkrigstiden expanderade samhället kraftigt i takt med flygplatsens tillkomst och såväl egnahem som grupphusbebyggelse uppfördes i området nordväst om järnvägen och bort mot kyrkan. Malmslätt historia präglas under hela 1900-talet av bostadsbrist och samhället är i ständig utbyggnad. Under 1960-talet och framåt uppfördes nya områden rationellt med typvillor. Malmslätt påverkas också av Linköpings kraftiga expansion i tiden kring 1960- och 1970-talet när industrin gick på högvarv samt universitetet och regionsjukhuset etablerades. Malmslätt blir därmed mer av en förstad till regionstaden Linköping och trycket på bebyggelsen ökade, bland annat uppfördes mot 1980-talets slut ett nytt område med flerfamiljshus.

Flygfältet

Värdering

Hela Malmenområdet har en intressant och tydlig berättelse. Kontinuiteten och utvecklingen från 1800-talet övningsfält till dagens moderna flygplats är tydligt avläsbar. Idag finns olika byggnader och spår från olika skeden vilket gör flygplatsen till en unik plats i hela regionen och en av de mest betydande militärhistoriska platserna i hela Sverige. Genom Malmen kan man följa den militära utvecklingen från 1800-talet till unionsupplösningens tid, över två världskrig, en lång upprustningstid kopplad till kalla kriget, för att i närtid istället se nedrustning. Förutom militär anläggning för övning och försvar har Malmen även varit plats för utveckling och produktion av flygplan, vilket gjort området unikt i sitt slag, även här finns kontinuiteten bevarad där stora verkstadslokaler disponeras av flygplanstillverkaren SAAB.

Karaktär att värna

- Den varierade bebyggelsebilden
- Byggnadsfronten mot staketet
- De öppna markerna mot söder med siktlinjer in mot flygplatsen
- Verkstadsbebyggelsen i söder med bebyggelse uppförd på 1920-talet och framåt

Känslighet

Känsligheten i flygplatsens och Malmens karaktärsområde ligger i kontinuiteten av användning och de många olika årsringarna. Det kulturhistoriska värdet är särskilt högt just på grund av det obrutna brukandet av platsen. Därav är balansgångens särskilt svår i brukande och bevarande där byggnader från fältets olika användningsområden och epoker inte kan ändras samtidigt som de bör vara fyllda av militärverksamhet. Ur det kommunala planeringsperspektivet är framför allt byggnader som kan ses av allmänheten mycket viktiga och därmed känsliga för förändring. Det gäller då bebyggelsefronten mot staketet som är den enda delen av den bebyggda miljön som enkelt kan upplevas.

Tålighet och potential

Hela Malmenområdet har en tålighet för fortsatt militär verksamhet.

Området kan kompletteras med ny bebyggelse som är nödvändig för den militära verksamheten, förutsatt att åtgärderna inte innebär skada på den befintliga miljöns kulturhistoriska värden.

Området har en potential i att bli mera publikt där allmänheten kan få större tillgång till att ta del av den speciella och unika kulturmiljön.

Beskrivning

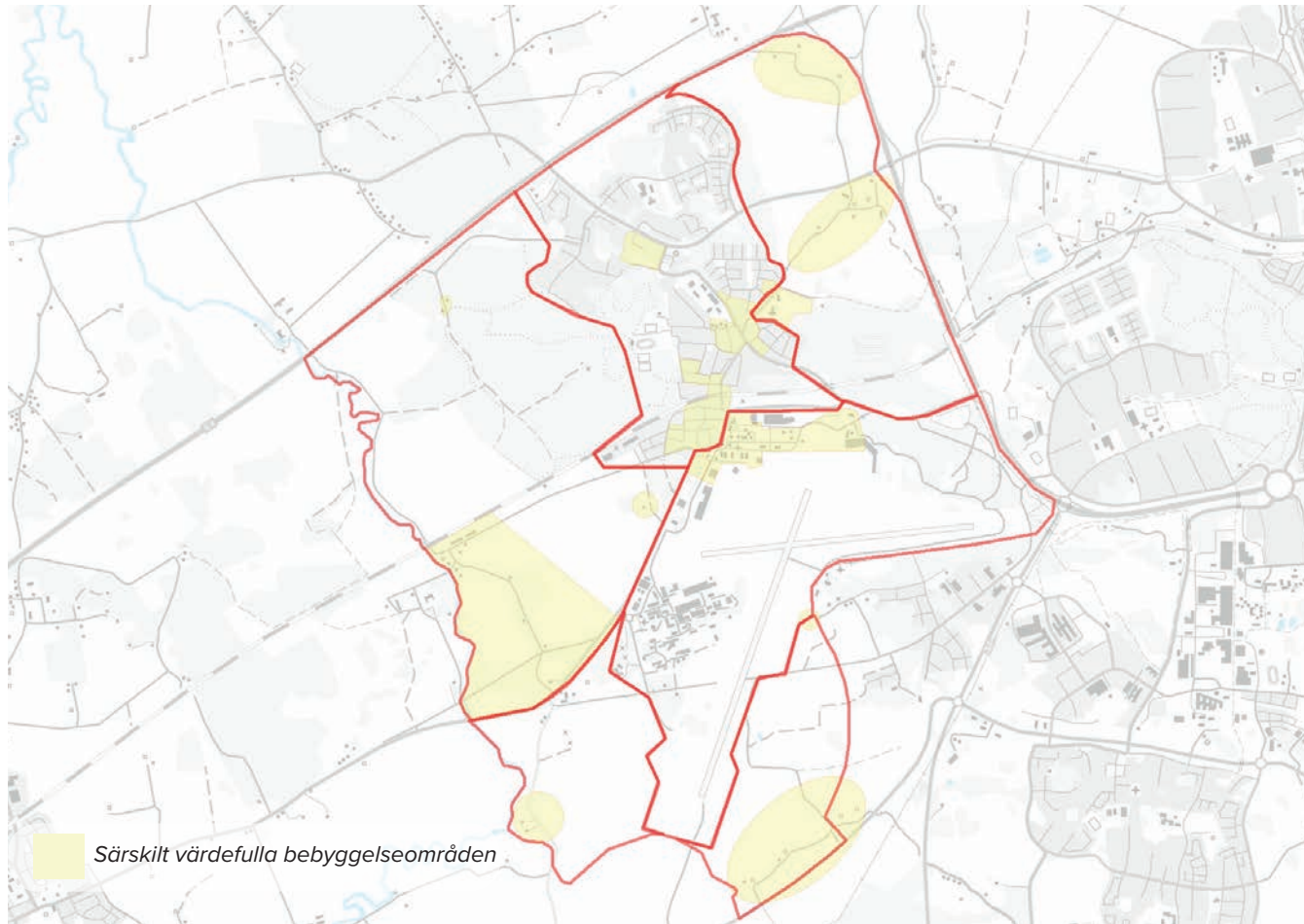
En stor del av Kärna socken upptas idag av den militära flygplatsen. Området är avspärrat och utgör en stor barriär, vilken medborgarna varken kan beträda eller passera. Genom stängslet som omgärdar hela flygplatsområdet ses grupper av äldre och nyare bebyggelse. 1800-tals bebyggelse står sida vid sida med ett 50-tal små servicehus och senare uppförda stora plåtlador. Mindre stugor varvas med stora hangarlokaler och verkstäder. Flygplatsens närvaro kan enkelt upplevas, flygningar med överljudsplan, transporter med militärfordon och övningar i omgivande terräng ger hela socknen en särpräglad karaktär. Och över de större landskapsutsnitten i söder ses tydligt landningsbana, tekniska byggnadsverk och kontrolltornet.

Område och historik

Malmens flygplats har ett långt tidsdjup. Den militära verksamheten på Malmen har pågått under många hundra år och Malmen var ursprungligen ett övningsfält utan egentlig regementsbebyggelse. Det exakta tidsdjupet är svårt att bestämma men Linköping har varit en militärstad sedan 700 år och Malmen omnämns i skriftliga källor 1567. Övningsfältet byggdes ut med regimentsbebyggelse under 1800-talet och verksamheten blev mer permanent. 1911 flyttade trängkåren ut till fältet som första stationerade styrka och två år senare etablerades det nybildade arméflyget på Malmen. Under 1920-talet blev Malmens en renodlad flygbas, de övriga militära förbanden flyttade in till Linköping och Malmen blev en viktig bas för det då nybildade flygvapnet, som 1926 blev en egen gren i försvaret. 1927 uppfördes den första flyghangaren. Malmen blev även centrum för flygplanstillverkning, redan 1918 började flygplan byggas och fram till andra världskriget producerades 260 flygplan på Malmen. Flygplanstillverkningen på Malmslätt fortgick egentligen i delar under hela 1900-talet och än idag.

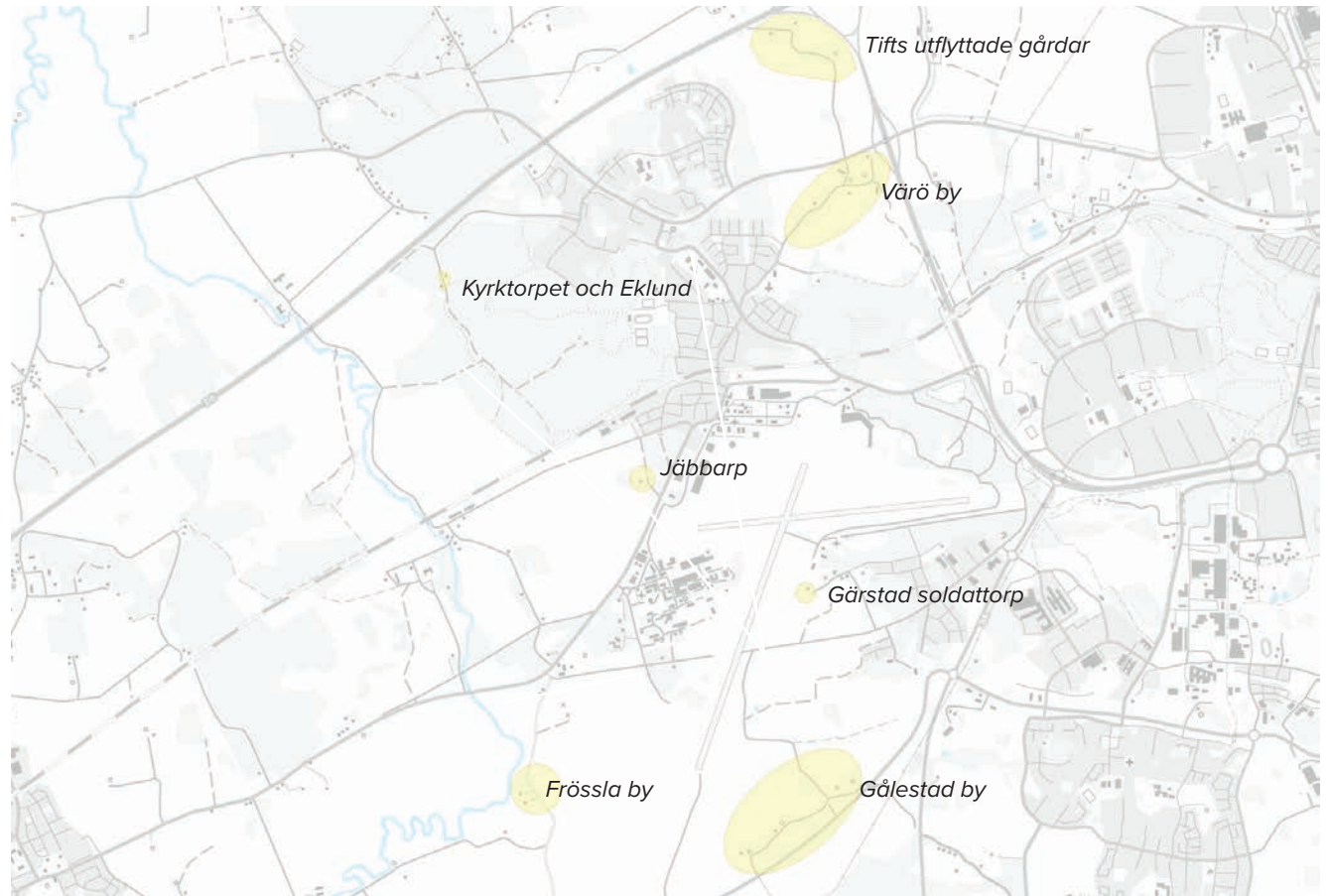
Efter andra världskriget skedde en kraftig expansion av flygvapnet. Det svenska flygvapnet tredubblades, Linköping och Malmen fick en betydande roll i det svenska försvarsbygget och neutralitetspolitiken som drevs under kalla kriget. Under efterkrigstiden utvidgades flygplatsområdet, bland annat byggdes en ny längre start- och landningsbana 1967 och 1980 byggdes ett nytt flygledartorn.

3. Särskilt värdefulla bebyggelseområden och allmänna platser

Karta. Särskilt värdefulla bebyggelseområden och allmänna platser.

Gårdar och torp

Värdering

Särskilt värdefullt bebyggelseområde.

Motivering

Jordbruksbebyggelsen och bebyggelsen kopplad till jordbruket utgör mycket viktiga element för att förstå det sammansatta landskapet kring tätorten Malmslätt och är grundläggande för möjligheten till att förstå och uppleva hur Kärnas kulturlandskap under seklen innan tätortens och flygfältets expansion såg ut. Bebyggelsen är bevarad i varierande omfattning men gårdslägena är de samma ofta tillbaka till medeltid eller till och med förhistorisk tid.

Lagrum

Tillsammans utgör de utpekade gårds- och torpmiljöerna ett bebyggelseområde som har ett sådant värde som motsvarar plan och bygglagens begrepp särskilt värdefullt. Särskilt värdefulla kulturmiljöer skyddas av Plan- och bygglagen genom förvanskningförbudet (8 kap § 13). För att undvika en förvanskning ska bärande karaktärsdrag, egenskaper och särarter värnas och utgöra grund för alla ändringar och eventuella tillägg i miljön.

För alla miljöer och byggnader gäller varsamhetskravet (8 kap. § 17), oberoende om de är särskilt värdefulla eller inte. Varsamhetskravet skyddar byggnaders och områdets karaktär. En ändring av en byggnad eller område som är ovarsam om dess värden och egenskaper är otillåtlig.

Kulturmiljön är ett starkt allmänintresse och skyddas genom de avvägningarna mellan allmänna och enskilda intressen som kommunen ska göra. Vid ändringar som kräver tillstånd enligt plan- och bygglagen ska hänsyn tas till kulturmiljön och landskapsbilden (2 kap § 6).

Att värna

- Den samlade gårdsstrukturen och äldre bebyggelsen kring Värö by samt den tydliga kopplingen mot Kärna kyrka
- Soldattorpet och utblickar över det öppna odlingslandskapet vid Gärstad
- Allér och den gamla landsvägen, utblickar över det öppna odlingslandskapet och den småskaliga gårdsanläggningen vid Frössla
- Utblickar över det öppna odlingslandskapet och den kvarvarande äldre bebyggelsen vid Gålstad by
- Den äldre gårdsbebyggelsen vid Jäbbarp
- Torp- och den intilliggande egnahemsbyggnaden på Tolefors marker
- Den äldre bebyggelsen och utblickar mot Värnö och Malmslätt vid Tifts utflyttade gårdar, Pilgård och Vallsro

Huvudbyggnaden vid Frössla. Foto: WSP

Beskrivning

Den äldre jordbruksbebyggelsen i Kärna har oftast lång kontinuitet på platsen. Ägostrukturer har till viss mån ändrats men många strukturer kvarstår. Bebyggelsen är oftast ändrad under 1800-talet och de flesta byggnader har en betydande 1800-talsprägel.

Gårdslägena Frössla och Värnö har mycket lång kontinuitet. Gårdarna har sannolikt kontinuitet tillbaka till järnåldern där Frösslö troligen har fått sitt namn efter guden Frö och kan ha varit en kultplats, samt Värö som är en sammansättning av väring (krigare) och röjning och sannolikt härstammar från vikingatid.

Namnet Gärestad antyder också ett ursprung från järnålder även om stora delar av Gärestad har avrivits i samband med flygfältets expansion och det idag i princip endast finns ett soldattorp bevarat av den äldre bebyggelsen.

Kyrketorp har inga direkta kopplingar till kyrkans mark, utan har troligen fått sitt namn från biskopen som ägde Tolefors, till vilken torpet tillhörde. Torpet inrättades 1699, en ny torpbyggnad är uppförd under 1800-talet, troligen kring 1830-talet. Den sista stataren flyttade ut ur torpet i slutet av 1930-talet, sedan dess har torpet använts som sommarbostad.

De båda gårdarna Pilgård och Vallsro på Tifts marker är utflyttade från Tift. Under 1800-talets mitt var fortfarande lägen för gårdarna odlingsmark, gårdslägena går dock att se i generalstabskartan från 1882.

Samhället kring Malmen

Värdering

Särskilt värdefullt bebyggelseområde.

Motivering

Området visar tydligt på den tidiga etableringen av civil bostadsbebyggelse invid övningsfältet och den militära verksamheten och utgör en bärande del för att kunna förstå hela Malmslätts och försvarsanläggningens historia. Bebyggelsen representerar Malmslätts utbredning och utveckling kring sekelskiftet fram till andra världskrigets början och ger en inblick i tidens stadsbyggnadsideal med inspiration från de engelska trädgårdsstäderna. Den värdefulla bebyggelsen är tillkommen innan den kraftiga expansionen som 1950-talet stora militäranslag innebar för orten.

Villor med tillhörande uppvuxna trädgårdar. Foto: WSP

Lagrum

Malmslätts stationshus utgör enskilt byggnadsminne och skyddas av 3 kap. kulturmiljölagen. Se sidan 51 för mer information.

De utpekade bebyggelseområdena och allmänna platserna har ett sådant värde som motsvarar plan och bygglagens begrepp särskilt värdefullt. Särskilt värdefulla kulturmiljöer skyddas av Plan- och bygglagen genom förvanskningförbudet (8 kap § 13). För att undvika en förvanskning ska bärande karaktärsdrag, egenskaper och särarter värnas och utgöra grund för alla ändringar och eventuella tillägg i miljön.

För alla miljöer och byggnader gäller varsamhetskravet (8 kap. § 17), oberoende om de är särskilt värdefulla eller inte. Varsamhetskravet skyddar byggnaders och områdets karaktär. En ändring av en byggnad eller område som är ovarsam om dess värden och egenskaper är otillåtlig.

Kulturmiljön är ett starkt allmänintresse och skyddas genom de avvägningarna mellan allmänna och enskilda intressen som kommunen ska göra. Vid ändringar som kräver tillstånd enligt plan- och bygglagen ska hänsyn tas till kulturmiljön och landskapsbilden (2 kap § 6).

Att värna

- Villor, vanligen placerade centralt på tomten med uppvuxna trädgårdar
- Tydliga fram- och baksidor
- Varierad arkitektur med individuell utformning
- Stationshuset med sin särpräglade men samtidigt typiska stationsgestaltning och gestaltningssmässiga anknytning till militären.
- Posthus, äldre bebyggelse för offentlig verksamhet

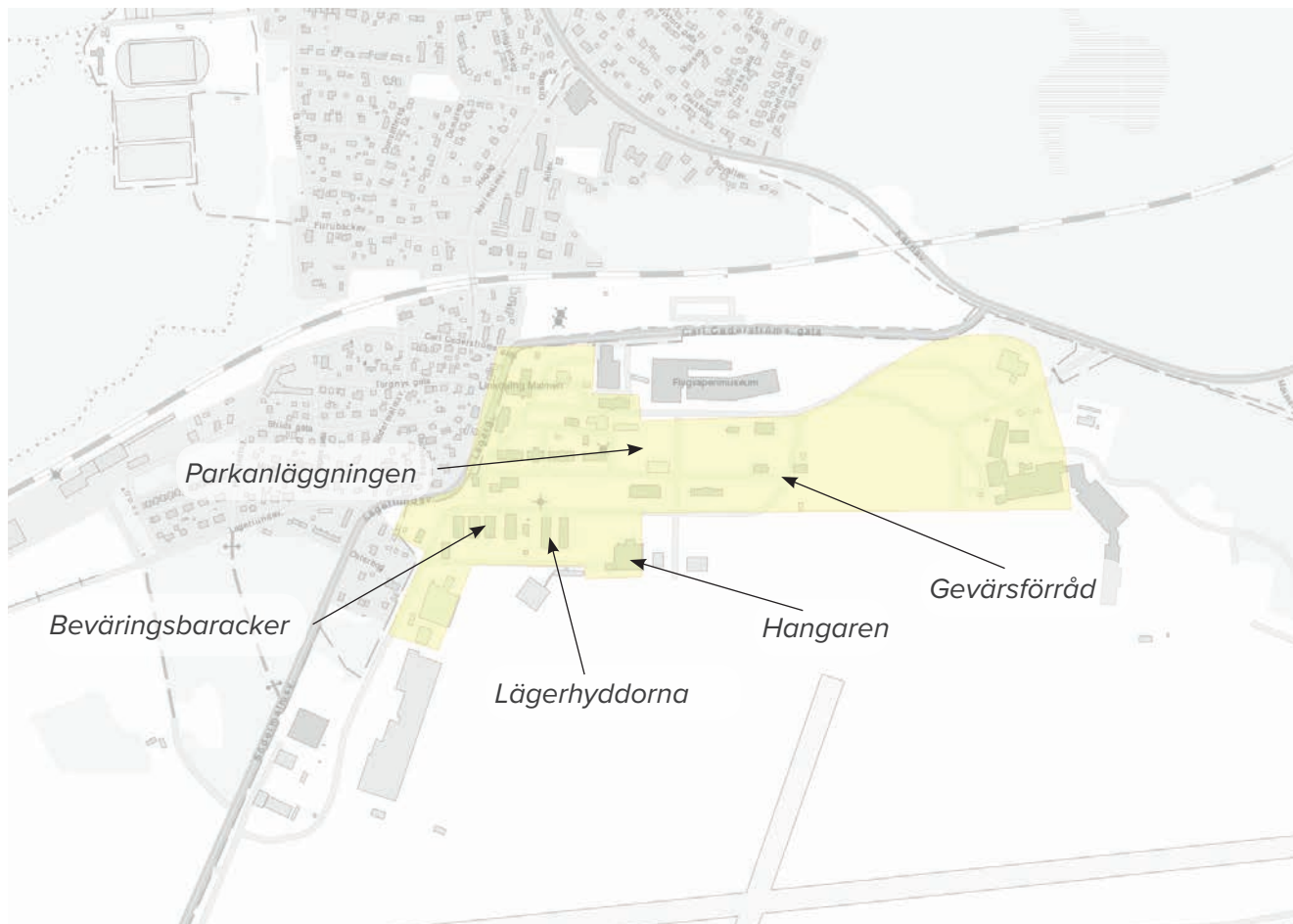
Beskrivning

Invid Malmens flygplats och kring stationen finns delar av den äldsta villabebyggelsen i Malmslätt. Den utgörs av fristående villor med uppvuxna trädgårdar och ett gatunät med en antydning till kvarterstruktur. Bebyggelsen är varierad där äldre och modernare villor ses i samma kvarter. Vilket beror på att tomter har styckats av och området förtätats. Äldre villor och komplementbyggnader har även rivits för att ge plats åt nyare bebyggelse. Centralt i området finns järnvägsstationen som är uppförd 1902 efter ritningar av den välkända arkitekten Folke Zettervall. Byggnaden anknyter med sin gestaltning till den tidiga mer temporära bebyggelsen och tälten på övningsfältet Malmen.

Fasadmaterialen varierar mellan målad panel, tegel och puts. Eternit och liknande skivmaterial förekommer sporadiskt. Takformerna har även stor variation men domineras av sadeltak med varierad lutning. Byggnaderna är uppförda i ett och ett halvt plan till två våningar. Äldre komplementbyggnader som mindre uthus uppförda i trä men också större lokaler kopplade till järnvägen återfinns uppförda i tegel.

Gatunätet har en organisk form där få gator och kvarter är rätta vilket delvis kan förklaras av att området till att börja med har växt fram ostrukturerat och delvis på det tidiga 1900-talets stadsplaneideal. Området norr om järnvägen har en rätare gatu- och kvartersstruktur som mer speglar funktionalismen och modernismens stadsbyggnadsideal.

Lägerbebyggelsen

Värdering

Särskilt värdefullt bebyggelseområde

Motivering

Malmens övningsområde och lägerbebyggelsen på Malmen kan beskrivas som starten på etableringen av samhället Malmslätt. Malmen med dess äldre byggnadsbestånd är därför särskilt bevarandevärt för att kunna skapa möjligheter till förståelse, genom att det visar på försvarets utveckling och expansion som direkt kan relateras till regionens, Sveriges och Europas historia och säkerhetspolitiska utveckling. Egentligen tillbaka till 1600-talet, eller eventuellt den sena medeltiden, men främst 1800-talets andra halva, när såväl officerare som underofficerare som manskapet fick permanenta byggnader för sitt uppehälle på Malmen. Lägerbebyggelsen på Malmen ger en god bild av hur försvaret var organiserat under indelningsverkets tid, när försvaret var uppbyggt kring övningar på lägerplatser, innan värnpliktsförsvaret. Den äldre bebyggelsen på Malmen kan ger en inblick i hur förhållandena var vid dessa läger innan regementstiden. Flera av byggnaderna är bland de sista bevarade exemplar av lägerbebyggelse i hela Sverige. Malmen är även en av de mest bevarade lägerplatser som fortfarande är i bruk, genom sin stora mängd bevarade äldre byggnader kan 1800-talets militära arkitektur enkelt upplevas på området.

1900-talets teknikintensiva försvar speglas särskilt väl på Malmen med byggnader från tiden då flyget infördes i försvaret fram till andra världskrigets stora expansion av flygvapnet. Särskilt viktig för förståelsen av flygets utveckling är flyghangaren, vilken var den första byggnaden på Malmen, helt dedikerad åt flyget.

Lagrum

Lägerbebyggelsen på Malmen är statligt byggnadsminne enligt förordning (2013:558) om statliga byggnadsminnen. Se sidan 50 för mer information och avgränsning.

De utpekade bebyggelseområdet har även ett sådant värde som motsvarar plan och bygglagens begrepp särskilt värdefullt. Särskilt värdefulla kulturmiljöer skyddas av Plan- och bygglagen genom förvanskningförbudet (8 kap § 13). För att undvika en förvanskning ska bärande karaktärsdrag, egenskaper och särarter värnas och utgöra grund för alla ändringar och eventuella tillägg i miljön.

För alla miljöer och byggnader gäller varsamhetskravet (8 kap. § 17), oberoende om de är särskilt värdefulla eller inte. Varsamhetskravet skyddar byggnaders och områdets karaktär. En ändring av en byggnad eller område som är ovarsam om dess värden och egenskaper är otillåtlig.

Kulturmiljön är ett starkt allmänintresse och skyddas genom de avvägningarna mellan allmänna och enskilda intressen som kommunen ska göra. Vid ändringar som kräver tillstånd enligt plan- och bygglagen ska hänsyn tas till kulturmiljön och landskapsbilden (2 kap § 6).

Att värna

- Bebyggelse från 1800-talet fram till 1920-talet med en variation av tegelbyggnader och panelarkitektur ljusa gula kulörer eller faluröda kulörer
- Funktionalismens byggnader från det sena 1920-talet fram till 1950-talet, utförda med fasader i tegel eller puts
- Rester av parkanläggning från lägerområdestiden med äldre vägar/gångar samt utbredningen av grönytor så som gräsmattor
- Bebyggelsefronten mot staketet där särskilt vaktbyggnaden är särskilt exponerad mot allmänheten

Beskrivning

Bebyggelsen på Malmen är uppförd från 1800-talet och framåt och är varierad i sin gestaltning och utformning. De äldre byggnaderna är uppförda i faluröd eller gula kulörer och tidstypisk panelarkitektur. Arkitekturen skiftar beroende på i vilket syfte byggnaden är uppförd, exempelvis är mässbyggnaden, som ursprungligen var uppförd som stabsbyggnad 1896, rikt dekorerad med en tydligt dominerande veranda. Lägerhydda uppförd kring 1903, idag expeditionsbyggnad, är uppförd i faluröd med en enkel gestaltning som anknyter mer till jordbrukets ekonomibyggnader. Gevärsförrådet från 1893, med sin fasad i tegel skiljer sig från den övriga äldre bebyggelsen på Malmen eftersom dess funktion innebar risker för brand. Generellt har den äldre bebyggelsen på Malmen drag av paviljongarkitektur och gestaltningsmässiga likheter med tidens institutionsbyggnader så som sjukhus.

I och med flygets expansion på Malmen uppfördes fler specialbyggnader så som hangaren från 1927. Den är mycket karaktäristisk med sitt bågformade tak, småspröjsade fönsterpartier och väl tilltagna portar. En av de mer karaktärsskapande byggnaderna på området är vaktbyggnaden från 1944, eftersom den syns väl från den allmänna vägen. Byggnaden är vitputsad och anspelar på äldre fortifikationsarkitektur, som ett vaktorn med gluggar upptill. Byggnaden är en typbyggnad som förekommer på flera flygfloteljer runt om i landet. Byggnaderna tillkomna på 1920-talet och fram till 1940-talet har funktionalistiska drag men speglar även sin tillkomsttid. Klassicerande småspröjsade rutor förekommer i 20-talsbyggnaderna och new empiricism i 40-talets byggnader.

Sockencentrum

Värdering

Särskilt värdefullt bebyggelseområde.

Motivering

Området kring Kärna kyrka och hembygdsgården ger en viss inblick i den äldre bebyggelsen som dominerade Kärna socken innan samhället Malmslätt etablerades. Kyrkan med sitt långa tidsdjup och typiska förändringar tillsammans med församlingshem och prästgård utgör ett gott exempel på hur delar av ett sockencentrum tedde sig under tiden fram till 1800-talets slut. Hembygdsgården utgör även ett äldre gårdsläge som dock genom sin omvandling till fri-luftsmuseum ger en bild av bebyggelsebeståndet i hela socknen snarare än den enskilda gården.

Området kring kyrkan visar även på sockencentrumets omvandling till kommuncentrum under flera kommunreformer. Tillsammans är området kring kyrkan med kringliggande bebyggelse ett av de få kvarvarande miljöerna som visar Kärna sockens strukturer innan bebyggelse uppfördes kring Malmen, samt hur två separata kärnor och centrumbildningar växte fram i Malmslätt.

Lagrum

Kärna kyrka utgör kyrkligt byggnadsminne och skyddas av 4 kap. kulturmiljölagen. Se sida 51 för mer information.

De utpekade bebyggelseområdena och allmänna platserna har ett sådant värde som motsvarar plan och bygglagens begrepp särskilt värdefullt. Särskilt värdefulla kulturmiljöer skyddas av Plan- och bygglagen genom förvanskningförbudet (8 kap § 13). För att undvika en förvanskning ska bärande karaktärsdrag, egenskaper och särarter värnas och utgöra grund för alla ändringar och eventuella tillägg i miljön.

För alla miljöer och byggnader gäller varsamhetskravet (8 kap. § 17), oberoende om de är särskilt värdefulla eller inte. Varsamhetskravet skyddar byggnaders och områdens karaktär. En ändring av en byggnad eller område som är ovarsam om dess värden och egenskaper är otillåtlig.

Kulturmiljön är ett starkt allmänintresse och skyddas genom de avvägningarna mellan allmänna och enskilda intressen som kommunen ska göra. Vid ändringar som kräver tillstånd enligt plan- och bygglagen ska hänsyn tas till kulturmiljön och landskapsbilden (2 kap § 6).

Att värna

- Hembygdsgårdens samlade bebyggelsebestånd med äldre byggnader från socknen
- Området kring kyrkan med sin karaktär av äldre bebyggelse
- Siktlinjer från kyrkan och ut mot slättlandskapet
- Kyrkan som dominerande motiv i slättlandskapet
- Fattighuset
- Butikslokaler och verksamheter vid landsvägen

Beskrivning

Sockencentrum utgör en helhetsmiljö som ursprungligen utgjorde Kärnas sockencentrum har bebyggts under 1900-talet. Området omfattar förutom traditionella sockenfunktioner som fattigstuga även funktioner som kan kopplas till Malmslätt som kommuncentrum med skolmiljö kommers och service samt villabebyggelse från 1900-talets första hälft. Idag finns bara Kärna kyrka med prästgård och hembygdsgården kvar av det som ursprungligen var kärnas sockencentrum.

Innan Malmslätt byggdes ut till ett samhälle låg fattigstugan och sannolikt andra byggnader kopplade till socknens gemensamma funktioner samlade längs vägen kring dagens hembygdsgård. Hembygdsgård består idag av den gamla gården Röketorp och flera äldre byggnader från socknen som flyttats till hembygdsgården. Röketorp är ursprungligen en 1700-talsgård och består av en enkelstuga och två mindre flyglar. På gården drevs ett begränsat jordbruk fram till 1970-talet när hembygdsföreningen tog över. Kärna kyrka utgör ett viktigt landmärke i Malmslätt och avviker från övrig bebyggelse genom sin höjd, även om kyrkan ligger lägre i terrängen än mycket av bostadsbebyggelsen. Kyrkan har ändrats och moderniserats i flera omgångar och bär spår från olika sekel. Dess nuvarande gestaltning fick kyrkan under 1800-talets stora ombyggnationer. Enligt traditionen ska kyrkan vara instiftad på 1100-talet och murar lär finnas kvar i byggnaden. På kyrkogården finns även en runsten med skriften Torsten reste stenen efter Viste, sin fader, en duktig bonde, som var son till Gise.

Kärna centrum

Kärna centrum. Foto: WSP

Kärna centrum. ebyggelsen präglas av en enhetlighet där fasadmaterialet av rött, gult och rosa tegel går igenom i alla byggnader. Foto: WSP

Värdering

Särskilt värdefullt bebyggelseområde

Motivering

Kärna centrum utgör ett tydligt och välbevarat exempel på 1980-talets bostadsbyggande och samhällsplanering. Kärna representerar en tid när bostadstrenderna vänder. Under 1980-talet kom bostadsbyggandet åter igång efter en avmattning från miljonprogrammet, nya områden uppfördes och arkitekturen och planidealen förändrades. Kärna visar tydligt på den brytning som skedde mellan miljonprogrammets byggande i park och innerstadsidealet som smått kom tillbaka under 1980-talet.

Kärna centrum har även en typisk gestaltning för tiden. Sneglandet mot den äldre stenstaden ses i fasadmaterial där teglet helt dominerar, samtidigt finns delar av modernismens ideal kvar, med ett helhetsgrepp och enhetlighet i områdets gestaltning och planering.

Lagrum

De utpekade bebyggelseområdena och allmänna platserna har ett sådant värde som motsvarar plan och bygglagens begrepp särskilt värdefullt. Särskilt värdefulla kulturmiljöer skyddas av Plan- och bygglagen genom förvanskningförbudet (8 kap § 13). För att undvika en förvanskning ska bärande karaktärsdrag, egenskaper och särarter värnas och utgöra grund för alla ändringar och eventuella tillägg i miljön.

För alla miljöer och byggnader gäller varsamhetskravet (8 kap. § 17), oberoende om de är särskilt värdefulla eller inte. Varsamhetskravet skyddar byggnaders och områdets karaktär. En ändring av en byggnad eller område som är ovarsam om dess värden och egenskaper är otillåtlig.

Kulturmiljön är ett starkt allmänintresse och skyddas genom de avvägningarna mellan allmänna och enskilda intressen som kommunen ska göra. Vid ändringar som kräver tillstånd enligt plan- och bygglagen ska hänsyn tas till kulturmiljön och landskapsbilden (2 kap § 6).

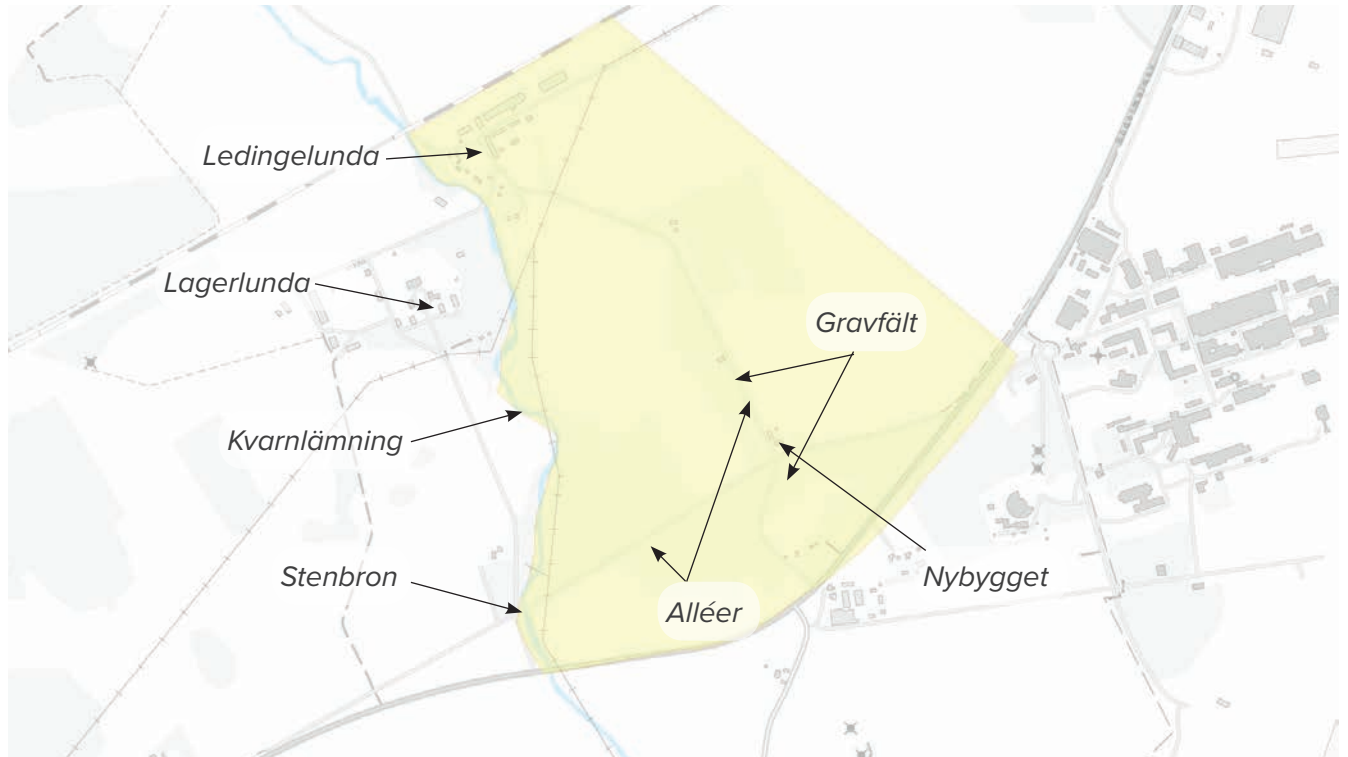
Att värna

- Den enhetliga arkitekturen med fasadmaterial i tegel och sammanhållen fönstersättning
- Trafiksepareringen där genomfartstrafik leds bort från området
- Grönstrukturer och planteringar samt uppvuxna träd

Beskrivning

Kärna centrum är uppfört under 1980-talet, söder om Ledbergsvägen. Stadsplanen lades 1983 för att skapa ett nytt kommundelscentrum. Bebyggelsen präglas av en enhetlighet där fasadmaterialet av rött, gult och rosa tegel går igenom i alla byggnader. Balkongerna är generellt stor och fönstren är uppdelade som två- eller treluft. Områdets gestaltning visar på ett helhetsgrepp som skiftar mellan enhetlighet och variation. Byggnaderna är unisont utformade men med uppbrutna volymer, varierande vinklar och skiftande fönstersättning. Skalan i området skiftar mellan ett plan och upp till sex plan. Trafiken leds inte genom området, utan gatorna slutar i vändplaner. Parkeringsytorna är samlade och istället för gatumiljöer är det grönska och uppvuxna träd som dominerar utemiljön där förråd och sophus har utformats likt paviljonger.

Ledingelunda - Rosens backe

Värdering

Särskilt värdefullt bebyggelseområde

Motivering

Området kring Ledingelunda – Rosens backe visar särskilt väl på hur herrgårdslandskapet är uppbyggt och har fungerat. Särskilt utmärkande för miljön är de två alléerna, gravfälten, Ledingelunda by med äldre bebyggelse samt torpet Nybygget. Invid ån i området finns också en stenbro, plats för ett sågverk som avvecklats och en kvarnlämning. Alla dessa olika element är typiska för herrgårdslandskapet och en förutsättning för att säteriet Lagerlundas omland och ekonomi även fortsättningsvis ska kunna förstås och utläsas.

Foto: WSP

Lagrum

De utpekade bebyggelseområdena och allmänna platserna har ett sådant värde som motsvarar plan och bygglagens begrepp särskilt värdefullt. Särskilt värdefulla kulturmiljöer skyddas av Plan- och bygglagen genom förvanskingsförbudet (8 kap § 13). För att undvika en förvanskning ska bärande karaktärsdrag, egenskaper och särarter värnas och utgöra grund för alla ändringar och eventuella tillägg i miljön.

För alla miljöer och byggnader gäller varsamhetskravet (8 kap. § 17), oberoende om de är särskilt värdefulla eller inte. Varsamhetskravet skyddar byggnaders och områdets karaktär. En ändring av en byggnad eller område som är ovarsam om dess värden och egenskaper är otillåtlig.

Kulturmiljön är ett starkt allmänintresse och skyddas genom de avvägningarna mellan allmänna och enskilda intressen som kommunen ska göra. Vid ändringar som kräver tillstånd enligt plan- och bygglagen ska hänsyn tas till kulturmiljön och landskapsbilden (2 kap § 6).

Att värna

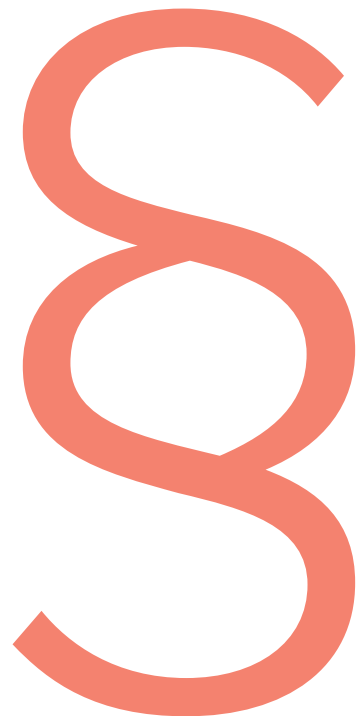
- Landskapets många alléer
- Gravfälten som är särpräglade för landskapet
- Äldre vägsträckningar som skär genom jordbruksmarken, ofta kantade av trädplaneringar
- Öppna siktlinjer som bryts av skogsbryn eller alléer
- Äldre bebyggelsen tillkommen innan 1950-talet
- Bebyggelsekoncentrationer är lokaliserade till befintliga vägar och by- och gårdslägen.

Beskrivning

I byn Lagerlunda ligger mangårdsbyggnaderna på rad längs med Kapellån. Bebyggelsen har karaktär av det tidiga 1900-talet och det förekommer såväl enkelstugor som parstugor. Byn har under 1900-talet kompletterats med modernare ekonomibyggnader och boningshus. Från Ledingelunda mot Nybygget och Rosens backar leder en allé vilket sannolikt är planterad mot slutet av 1800-talet eller början av 1900-talet. I allén återfinns ett större boningshus troligen uppförd under 1900-talets första decennier. Vid nybygget möter allén från Lagerlunda den större och äldre allén som följer gamla landsvägen. Denna allé är troligen planterad decennierna kring sekelskiftet 1800 då Israel Lagerfält innehade Lagerlunda. Israel Lagerfält moderniserade hela säteriet, förutom att han planterade ett flertal alléer så byggde han en ny huvudbyggnad på säteriet och ordnade park och trädgård kring 1790-talet. Då allén korsar Kapellsån finns en stenbro uppförd med valv. I området kring Rosens backar finns flera gravfält som utmärker sig i regionen. Gravfälten består av mer än ett hundra synliga gravar och sannolikt fler gravar som ännu ej upptäckts. Redan under 1800-talet påträffades sporrar, värjor och urnor invid gravfälten.

Foto: WSP

Lagrum och befintliga ställningstaganden

Statliga byggnadsminnen

Det statliga byggnadsminnet i Malmslätt ägs och förvaltas av Fortifikationsverket:

Fortifikationsverket förvaltar ett stort antal byggnader som är klassade som statliga byggnadsminnen. Syftet med byggnadsminnen är att bevara spår av historien som har stor betydelse för förståelsen av dagens och morgondagens samhälle och att garantera människors rätt till en viktig del av kulturarvet. För att reglera hur det kulturhistoriska värdet ska tas tillvara fastställer regeringen särskilda skyddsbestämmelser för varje byggnadsminne.

Byggnadsminnena inom Fortifikationsverket omfattar både byggnader och anläggningar som är uppförda för försvarets behov och byggnader som ursprungligen uppförts för civila ändamål. De före detta civila byggnaderna har hamnat inom verkets förvaltning genom inköp av mark för övningsområden.

Myndigheten Statens fastighetsverk har en tydlig beskrivning av hur statliga byggnadsminnen skyddas:

Förändringar måste genomföras på ett sådant sätt att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förstörs. Riksantikvarieämbetet har tillsyn över de statliga byggnadsminnena och ska pröva frågor om tillstånd till ändringar som strider mot skyddsbestämmelserna.

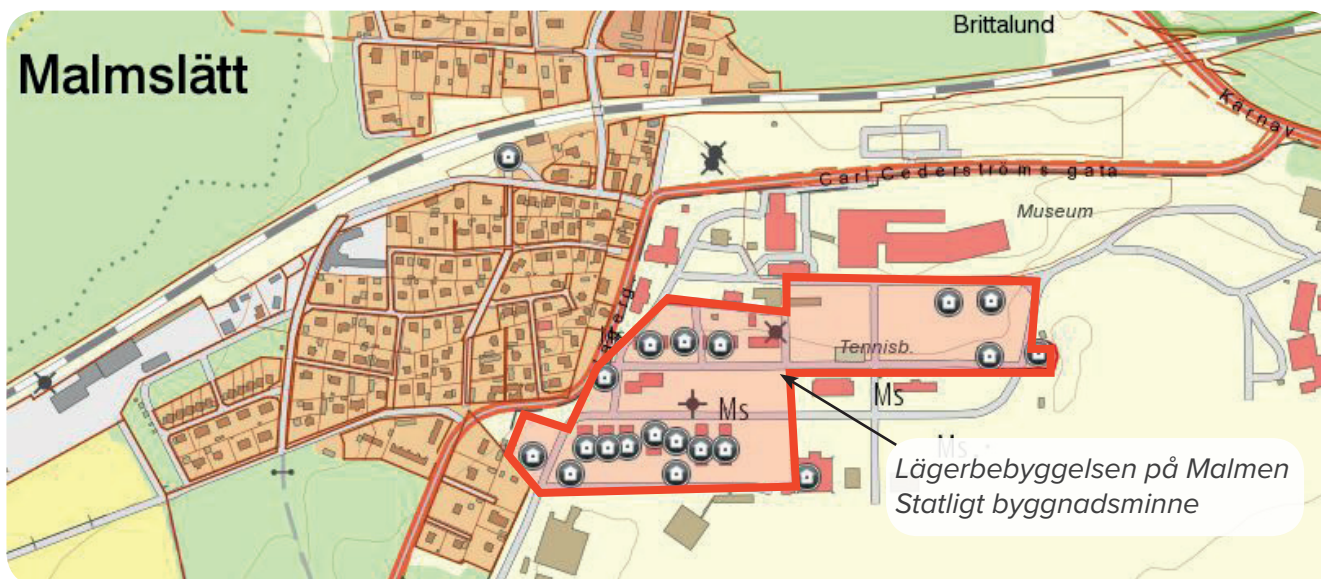
Förordning (2013:558) om statliga byggnadsminnen

2 § En byggnad som tillhör staten får förklaras för statligt byggnadsminne, om den har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde.

Bestämmelserna om statliga byggnadsminnen i denna förordning får också tillämpas på parker, trädgårdar eller andra anläggningar.

6 § När en byggnad har förklarats för statligt byggnadsminne ska Riksantikvarieämbetet genom skyddsbestämmelser ange på vilket sätt byggnadsminnet ska vårdas och underhållas och i vilka avseenden det inte får ändras. Skyddsbestämmelserna får avse att ett område kring byggnadsminnet ska hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

Om den myndighet som förvaltar ett statligt byggnadsminne motsätter sig de föreslagna skyddsbestämmelserna, ska Riksantikvarieämbetet överlämna ärendet till regeringen för beslut tillsammans med ett yttrande från den myndighet som förvaltar byggnadsminnet.

Kyrkor och enskilda byggnadsminnen

Kulturmiljölagen (KML) inleder med att klargöra att det är en nationell angelägenhet att vi skyddar och vårdar kulturmiljön och ansvaret delar vi tillsammans: såväl myndighet som enskilda personer är skyldiga att visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Lagen innehåller bland annat bestämmelser för skydd av värdefulla byggnader liksom fornlämningar, fornfynd, kyrkliga byggnadsminnen och vissa kulturföremål.

Kyrkliga kulturminnen

Svenska kyrkobyggnader har enligt kulturmiljölagen ett automatiskt skydd om de är uppförda för 1940. Även byggnader efter 1940 kan förklaras som kyrkliga byggnadsminnen om de till exempel har ett kulturhistoriskt eller arkitektoniskt värde. Detta provas av länsstyrelsen.

Enskilda byggnadsminnen

En byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller ingår i ett bebyggelseområde med synnerligen högt värde kan förklaras som byggnadsminne av länsstyrelsen. Detta kan även gälla trädgårdar, parker och andra anläggningar. Vem som helst kan väcka frågan om att byggnadsminnesförklara en byggnad och det är Länsstyrelsen som beslutar och utövar tillsyn. Den som äger ett byggnadsminne har möjlighet att ansöka om bidrag för merkostnader som kan uppkomma exempelvis vid restaurering (renovering)

Kulturmiljölagen (1988:950)

3 kap. Byggnadsminnen

1 § En byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde får förklaras för byggnadsminne av länsstyrelsen. Bestämmelserna om byggnadsminnen enligt detta kapitel får också tillämpas på parker, trädgårdar eller andra anläggningar.

/.../

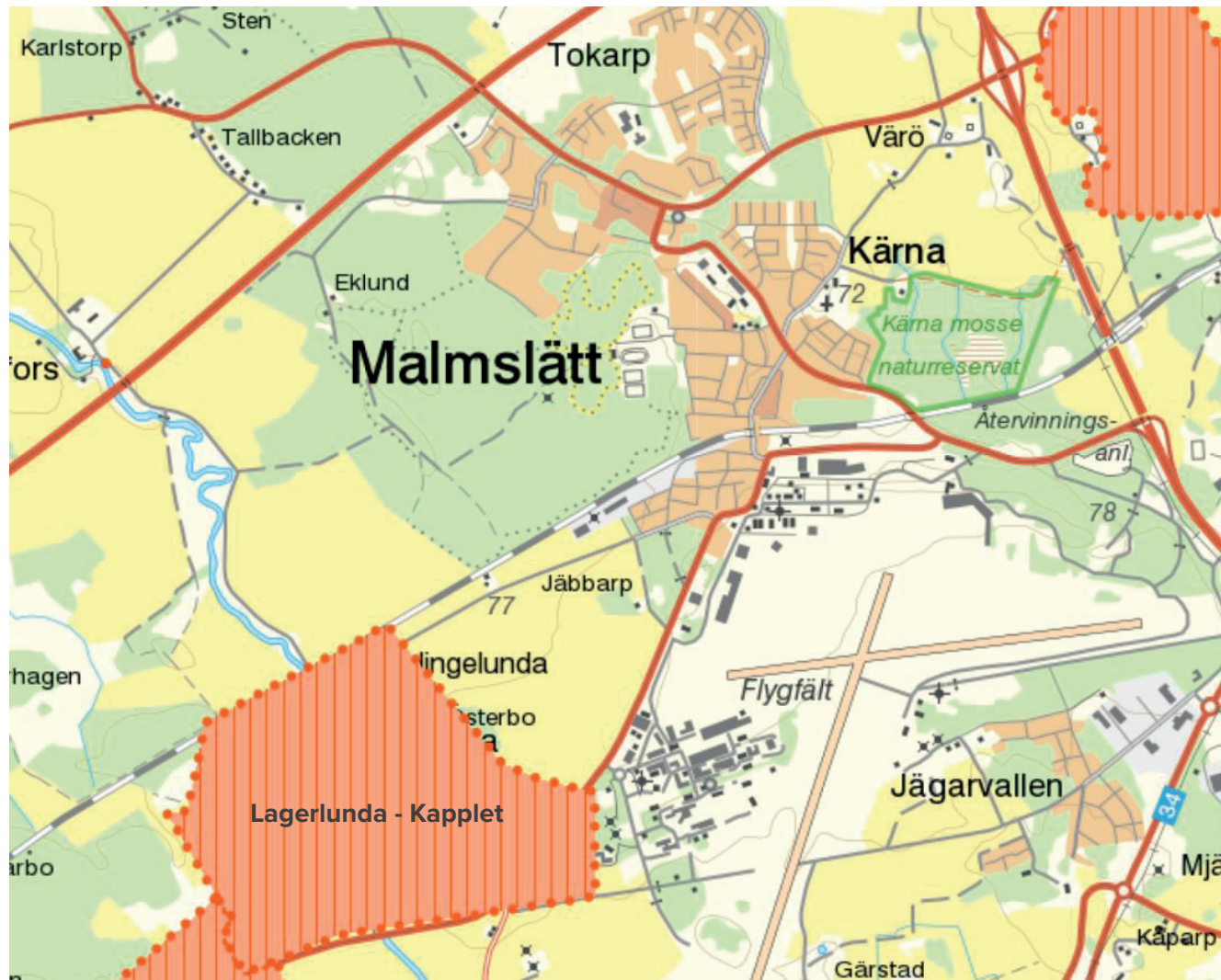
4 kap. Kyrkliga kulturminnen

3 § Kyrkobyggnader som är uppförda och kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen. I fråga om en kyrkobyggnad krävs alltid tillstånd för rivning, flyttning eller ombyggnad av byggnaden liksom för ingrepp i eller ändring av dess exteriör och interiör med dess fasta inredning och konstnärliga utsmyckning samt för ändring av dess färgsättning. I fråga om en kyrkotomt krävs alltid tillstånd för utvidgning av tomten samt för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler, andra fasta anordningar och vegetation på tomten eller ändring av medveten gestaltning av vegetationen.

/.../

Regionalt intresse för kulturmiljö

Karta. Regionalt intresse för kulturmiljö.

Länsstyrelsen har pekar ut regionala kulturmiljöintressen. Enligt 1 kapitlet 1 § i Miljöbalken ska balken tillämpas så att värdefulla kulturmiljöer skyddas och vårdas. Miljöbalkens allmänna hänsynsregler och bestämmelser enligt 2 kapitlet omfattar också kulturmiljön.

Inom regionala intressen ska åtgärden som skadar de kulturhistoriska värdena så långt möjligt undvikas.

Lagerlunda - Kapplet

Fornlämningsmiljön och herrgårdsskapet kring Lagerlunda är utpekade som regionalt intresse.

Omnämnda element:

- Byn Ledingelunda
- Herrgårdsanläggningen med huvudbyggnad och två flyglar
- Gravfält med monumentala högar

Europeiska landskapskonventionen och Nationella mål för kulturmiljön

Landskapskonventionen i kommunal planering

Sverige har ratificerat den Europeiska landskapskonventionen. Detta innebär bland annat att vi förbundit oss att inarbeta konventionens intentioner i nationell lagstiftning och politik samt ett åtagande att skydda, förvalta och planera vårt landskap i enlighet med konventionen. Vi ska därmed bl. a. främja delaktighet i beslut och processer som rör landskapet lokalt och regionalt samt utveckla en helhetssyn på landskapets värden och en hållbar förvaltning av dessa.

I Landskapskonventionen definieras landskap som *ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer.*

Här förklaras också att med landskapsskydd avses åtgärder för att bevara och upprätthålla ett landskaps viktiga eller utmärkande karaktärsdrag när det är berättigat på grund av dess natur- och kulturmiljövärde som en följd av dess naturliga utformning och/eller av mänsklig verksamhet, vidare definieras även landskapsförvaltning och landskapsplanering på ett sätt som tydliggör avsikterna att säkerställa bedrivandet av samordnade processer och intressen för en långsiktigt hållbar utveckling, förbättring och nyskapande av olika värden i landskapet.

Landskapskonventionen ställer krav på att landskap ska integreras i bl. a. regional- och stadsplaneringspolitik samt på utvecklade former för medverkan från berörda intressenter.

Nationella kulturmiljömål i kommunal planering.

Tillvaratagandet av kulturmiljövårdens riksintressen är enligt Riksantikvarieämbetes handbok för riksintressen en förutsättning för en långsiktigt hållbar utveckling av landskapet och har avgörande betydelse för att nå de nationella miljömålen och målen för kulturmiljöarbetet

En miljömässigt hållbar utveckling för kulturmiljön innebär bl. a. bevarande, utveckling och berikande av landskapets historiska mångfald och kulturhistoriska värden. Landskapets kulturhistoriska värden bär på möjligheter och kan fungera som en resurs för i den regionala planeringen. För att de kulturhistoriska värdena ska tas tillvara i samhällsutvecklingen krävs ofta en kombination av olika åtgärder beroende på värdenas karaktär, omfattning, känslighet och behov. Det handlar inte bara om att bevara och skydda mot skada eller utarmning utan även om att utveckla, lägga till och nyskapa värden.

En förutsättning för att kulturmiljön ska upplevas som angelägen och för att dess potential ska kunna tas tillvara är att de kulturhistoriska värdena är beskrivna. I detta Kulturmiljöunderlag finns en övergripande beskrivning av de kulturhistoriska värdena och landskapets värden som ska fungera som underlag in den översiktliga planeringen. Inom detaljplanering och åtgärder som rör enskilda byggnader behövs i de flesta fall mera specifika utredningar göras, för att på en mer detaljerad nivå ta fram kunskapsunderlag och riktlinjer för hur kulturmiljövärdena ska tas tillvara.

Nationella kulturmiljömål

Ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas.

Människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön.

Ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser.

En helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

Målen ska styra de statliga insatserna på kulturmiljöområdet men ska även kunna inspirera och vägleda politiken i kommuner och landsting.

Plan- och bygglagen

I Plan- och bygglagen hanteras särskilt värdefull kultur-miljö genom förvanskningförbudet, varsamhetskrav och prövning av lokalisering samt avvägningarna mellan allmänna och enskilda intressen.

Plan- och bygglagens andra kapitel

Prövning enligt 2 kap PBL avser lokaliseringen, det vill säga markens lämplighet för en åtgärd. Som ett allmänintresse är kulturmiljöperspektivet en central och ibland avgörande aspekt för lämpligheten att bebygga ett markområde. I 6 § anges att bebyggelse och byggnadsverk ska utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan.

Förbud mot förvanskning (PBL 8 kap 13 §)

Om en väsentlig egenskap går förlorad eller områdets särart/karaktär väsentligt ändras sker en förvanskning. För att undvika en förvanskning måste därför bärande karaktärsdrag, egenskaper och särarter identifieras och pekats ut. Dessa ska skyddas och ligga till grund för val av eventuella åtgärder, så att det kulturhistoriska värdet inte ska minska. Förvanskningförbudet gäller alltid, och ska följas av alla, såväl kommunen som fastighetsägare m.fl. Förvanskningförbudet ska tillämpas vid alla åtgärder som berör miljön.

Varsamhetskrav (PBL 8 kap 17 §)

Hänsyn ska tas till byggnadens karaktärsdrag. Det kan avse sådant som byggnadsmaterial, takutformning, färgsättning, form och byggnadens samspel med omgivningen. Det handlar inte bara om trohet

mot originalets utseende, utan även mot den teknik och material med vilket det har åstadkommits. Det som sammanlagt karaktäriserar en byggnad och dess samspel med omgivningen ska lyftas fram även i den vardagliga bebyggelsemiljön.

Enligt plan- och bygglagen 8 kap 13 § får en byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt inte förvanskas.

Det som anges under Plan- och bygglagens 8 kap 13 § för särskilt värdefull byggnad gäller även för bebyggelseområden och allmänna platser.

I denna utredning beskrivs bebyggelseområden och allmänna platser som har sådana värden som avses i Plan- och bygglagen.

För varje bebyggelseområde eller allmän plats ges en kort beskrivning och en motivering till värderingen. Egenskaper, uttryck och karaktärer som ska värnas för att området inte ska förvanskas anges.

Boverkets föreskrifter för särskilt värdefull byggnad (BFS 2016:6, 1:2213)

En byggnad kan vara en sådan särskilt värdefull byggnad som avses i 8 kap. 13 § PBL antingen för att den har sådana värden i sig eller för att den utgör en väsentlig del av en särskilt värdefull bebyggelsemiljö. Vad som sägs om byggnader gäller även för bebyggelseområden. En byggnad kan vara särskilt värdefull om den tydliggör tidigare samhällsförhållanden. Exempel på detta är:

- Byggnader som representerar en tidigare vanlig byggnadskategori eller konstruktion som nu har blivit sällsynt.
- Byggnader som belyser tidigare bostadsförhållanden, sociala och ekonomiska villkor, arbetsförhållanden, olika gruppers livsvillkor, stadsbyggnadsideal eller arkitektoniska ideal samt värderingar och tankemönster.
- Byggnader som har representerat för lokalsamhället viktiga funktioner eller verksamheter.

En byggnad kan även vara särskilt värdefull om den tydliggör samhällsutvecklingen. Exempel på detta är:

- Byggnader som till exempel illustrerar folkrörelsernas framväxt, massbilismens genombrott, immigration eller emigration.
- Byggnader som har tjänat som förebilder eller på annat sätt varit uppmärksammade i sin samtid.
- Byggnader som präglas av en stark arkitektonisk idé.

En byggnad kan också vara särskilt värdefull om den i sig utgör en källa till kunskap om äldre material och teknik.

En byggnad kan vara särskilt värdefull från konstnärlig synpunkt om den uppvisar särskilda estetiska kvaliteter eller har en hög ambitionsnivå med avseende på arkitektonisk gestaltning eller i utförande och materialval eller i konstnärlig gestaltning och utsmyckning.

En byggnad kan även vara särskilt värdefull om den värderas högt i ett lokalt sammanhang. Exempel på detta kan vara byggnader som haft stor betydelse i ortens sociala liv eller för ortens identitet eller i lokala traditioner.

I begreppet särskilt värdefull byggnad ligger att byggnaden särskilt väl ska belysa ett visst förhållande eller i sitt sammanhang har få motsvarigheter som kan belysa samma förhållande.

Byggnader från tiden före 1920-talets bebyggelseexpansion, som har sin huvudsakliga karaktär bevarad, utgör idag en så begränsad del av byggnadsbeståndet att flertalet av dem kan antas uppfylla något av kriterierna för särskilt värdefull byggnad.

Referenser

Detaljplaner, Linköpings kommunarkiv

Feldt, Ann-Charlott, Södra Malmslätt Rapport 2004:43, Östergötlands länsmuseum

Gemensam översiktsplan för Linköping och Norrköping antagen i juni 2010.

Lindholm, Lennart, Malmen : 1911-1991 med flygbaronen samt militärflygets ursprung och utveckling på Axvalla hed och Malmen (1998)

Nilsson och Ohlsén, Malmslätt - rätt och slätt. Historien om ett samhälle, 2010, Dibb förlag

Riksantikvarieämbetets bebyggelseregister

Riksantikvarieämbetets fornminnesregister

Fortifikationsverket, Vårdprogram -malmen Linköping K043. 2008

Svensson, Eric, Kärna socken

Tunelds, Erik, Geografi öfver konungariket Sverige, Östergötland